

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМ. С.З. ГИЖИЦЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітній ступінь «Магістр»

на тему:

**Економічне обґрунтування програми підвищення
ефективності виробництва у сільськогосподарських
підприємствах**

Виконав: студент 2 курсу, групи Ек-61

Спеціальності 051 «Економіка»
(шифр і назва)

Здебський Павло Петрович

Керівник: Магійович Р.І., к.е.н., доцент
(прізвище та ініціали)

Рецензент: _____
(прізвище та ініціали)

ЛЬВІВ 2025

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА
БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМ. С.З. ГЖИЦЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ**

Освітній ступінь Магістр
Спеціальність 051 «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
економіки

(підпис)
Сиротюк Г. В.
(прізвище, ім'я, по батькові)

«14» березня 2025 року

З А В Д А Н Н Я
на кваліфікаційну роботу студенту
Здебському Павлу Петровичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Економічне обґрунтування програми підвищення ефективності виробництва у сільськогосподарських підприємствах

керівник роботи: Магійович Р.І., к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького № 194-4 від 14 березня 2025 р.

2. Строк подання студентом роботи до «5» грудня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи нормативно-законодавчі акти, літературні джерела, періодичні наукові видання, статистична звітність.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1 Теоретичні основи підвищення ефективності виробництва у сільськогосподарських підприємствах

- 1.1. Сутність, показники та критерії ефективності виробництва в аграрному секторі
- 1.2. Характеристика чинників, що впливають на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств
- 1.3. Теоретико-методичні підходи до економічного обґрунтування програм підвищення ефективності виробництва

Розділ 2 Аналіз сучасного стану та економічної ефективності виробництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області

- 2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємств сільського господарства Львівської області
- 2.2. Аналіз виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств
- 2.3. Оцінка економічної ефективності сільськогосподарського виробництва

Розділ 3 Економічне обґрунтування програми підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва

- 3.1. Необхідність формування цілей та завдань програми підвищення ефективності у сільськогосподарських підприємствах
- 3.2. Обґрунтування заходів із вдосконалення використання економічних ресурсів для виробництва сільськогосподарської продукції з врахуванням зарубіжного досвіду

3.3. Розширення інвестиційної привабливості як шлях підвищення ефективності агровиробництва в області

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):
рисунки, таблиці, схеми.

6. Дата видачі завдання «14» березня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи
1.	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі КР. Написання аналітичного огляду. Вивчення об'єкту. Аналіз існуючого стану (складання програми; написання пояснювальної записки; підготовка картографічних матеріалів для КР).	березень-липень 2025 р.
2.	Розробка перспективного рішення та його обґрунтування (написання перспективної частини; виготовлення планової основи для основного варіанту роботи).	серпень-вересень 2025 р.
3.	Розробка та обґрунтування пропозицій щодо реалізації роботи. Написання економічної частини роботи; висновків і пропозицій з реалізації роботи; кінцеве редагування пояснювальної записки; оформлення кінцевого варіанту роботи та інших графічних матеріалів, які представляються до захисту в ЕК).	жовтень 2025 р.
4.	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи (здача пояснювальної записки керівнику КР; виправлення його зауважень; здача КР на рецензування; кінцеве оформлення ілюстративних матеріалів, таблиць).	листопад 2025 р.
5.	Підготовка до захисту в ЕК. Пробний захист на випускній кафедрі (написання доповіді й погодження її з керівником КР; виправлення зауважень у графічній частині).	грудень 2025 р.

Студент _____
(підпис)

Здебський П.П.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис)

Магійович Р.І.
(прізвище та ініціали)

УДК: 338.43(477)

Кваліфікаційна робота: 85 ст. текст. част., 16 рис., 25 табл., 75 літературних джерел.

Здебський П.П. – Кваліфікаційна робота. Кафедра економіки. – Львів, Львівський НУВМБ ім. С. З. Гжицького, 2025.

У першому розділі розкрито сутність економічної ефективності виробництва в аграрному секторі, систематизовано основні показники та критерії її оцінювання. Проаналізовано чинники, що впливають на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств, зокрема ресурсні, технологічні, організаційно-економічні та інституційні. Узагальнено теоретико-методичні підходи до економічного обґрунтування програм підвищення ефективності виробництва.

У другому розділі проведено аналіз сучасного стану сільськогосподарських підприємств Львівської області, наведено їх організаційно-економічну характеристику та оцінено виробничий потенціал. Досліджено рівень економічної ефективності сільськогосподарського виробництва з використанням системи показників, що відображають результативність використання земельних, трудових і матеріально-технічних ресурсів.

У третьому розділі обґрунтовано необхідність формування цілей і завдань програми підвищення ефективності аграрного виробництва. Запропоновано заходи щодо вдосконалення використання економічних ресурсів із урахуванням зарубіжного досвіду. Визначено напрями розширення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств як одного з ключових чинників підвищення ефективності агровиробництва в регіоні.

Ключові слова: ефективність виробництва, сільськогосподарські підприємства, аграрний сектор, економічна ефективність, виробничий потенціал, чинники ефективності, використання ресурсів, інвестиційна привабливість, агровиробництво, регіональний розвиток, економічне обґрунтування.

АНОТАЦІЯ

У роботі досліджено теоретичні та прикладні аспекти підвищення ефективності виробництва у сільськогосподарських підприємствах в умовах сучасних економічних трансформацій. Метою дослідження є обґрунтування напрямів і розроблення програми підвищення економічної ефективності аграрного виробництва на прикладі сільськогосподарських підприємств Львівської області. Розкрито сутність економічної ефективності виробництва в аграрному секторі, систематизовано основні показники та критерії її оцінювання. Узагальнено теоретико-методичні підходи до економічного обґрунтування програм підвищення ефективності виробництва. Проведено аналіз сучасного стану сільськогосподарських підприємств Львівської області, наведено їх організаційно-економічну характеристику та оцінено виробничий потенціал. Досліджено рівень економічної ефективності сільськогосподарського виробництва з використанням системи показників. Обґрунтовано необхідність формування цілей і завдань програми підвищення ефективності аграрного виробництва. Запропоновано заходи щодо вдосконалення використання економічних ресурсів із урахуванням зарубіжного досвіду. Визначено напрями розширення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств як одного з ключових чинників підвищення ефективності агровиробництва в регіоні.

Ключові слова: ефективність виробництва, сільськогосподарські підприємства, аграрний сектор, економічна ефективність, виробничий потенціал, чинники ефективності, використання ресурсів, інвестиційна привабливість, агровиробництво, регіональний розвиток, економічне обґрунтування.

ANNOTATION

The paper investigates theoretical and applied aspects of increasing production efficiency in agricultural enterprises in the context of modern economic transformations. The aim of the study is to substantiate the directions and develop a program for increasing the economic efficiency of agricultural production using the example of agricultural enterprises in the Lviv region. The essence of economic efficiency of production in the agricultural sector is revealed, the main indicators and criteria for its evaluation are systematized. Theoretical and methodological approaches to the economic justification of programs for increasing production efficiency are generalized. The current state of agricultural enterprises in the Lviv region is analyzed, their organizational and economic characteristics are given, and production potential is assessed. The level of economic efficiency of agricultural production is studied using a system of indicators. The need to form goals and objectives of the program for increasing the efficiency of agricultural production is substantiated. Measures are proposed to improve the use of economic resources, taking into account foreign experience. Directions for expanding the investment attractiveness of agricultural enterprises as one of the key factors for increasing the efficiency of agricultural production in the region are determined.

Keywords: production efficiency, agricultural enterprises, agricultural sector, economic efficiency, production potential, efficiency factors, resource use, investment attractiveness, agricultural production, regional development, economic justification.

ЗМІСТ

	ст.
ВСТУП.....	7
Розділ 1 Теоретичні основи підвищення ефективності виробництва у сільськогосподарських підприємствах.....	11
1.1. Сутність, показники та критерії ефективності виробництва в аграрному секторі.....	11
1.2. Характеристика чинників, що впливають на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств.....	20
1.3. Теоретико-методичні підходи до економічного обґрунтування програм підвищення ефективності виробництва	24
Розділ 2 Аналіз сучасного стану та економічної ефективності виробництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області.....	29
2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємств сільського господарства Львівської області.....	29
2.2. Аналіз виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств.....	37
2.3. Оцінка економічної ефективності сільськогосподарського виробництва.....	50
Розділ 3 Економічне обґрунтування програми підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.....	57
3.1. Необхідність формування цілей та завдань програми підвищення ефективності у сільськогосподарських підприємствах.....	57
3.2. Обґрунтування заходів із вдосконалення використання економічних ресурсів для виробництва сільськогосподарської продукції з врахуванням зарубіжного досвіду.....	64
3.3. Розширення інвестиційної привабливості як шлях підвищення ефективності агровиробництва в області.....	74
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86

ВСТУП

Актуальність теми. Сільське господарство є однією з основних галузей економіки кожної країни, яка забезпечує продовольчу безпеку, дає робочі місця та значно впливає на розвиток інших секторів економіки. Однак, з огляду на глобальні зміни клімату, зростаючі ціни на ресурси та інші чинники, що впливають на сільськогосподарське виробництво, досягнення високих результатів у цій галузі вимагає постійного удосконалення та адаптації до нових умов. Ефективність сільськогосподарського виробництва безпосередньо визначається рівнем використання ресурсів – землі, праці, капіталу та технологій. В умовах обмеженості природних ресурсів та зростаючого попиту на сільськогосподарську продукцію, важливим завданням є максимізація результату з мінімальними витратами. У зв'язку з цим, підвищення ефективності виробництва є стратегічно важливим напрямом розвитку сільськогосподарських підприємств. Одним із важливих аспектів цього процесу є розробка та впровадження програм, які дозволяють оптимізувати використання ресурсів, знижувати витрати на виробництво та підвищувати рентабельність. Програма підвищення ефективності виробництва повинна включати інноваційні технології, ефективні методи організації праці, поліпшення управлінських процесів та залучення додаткових фінансових ресурсів.

Актуальність теми магістерської роботи обумовлена необхідністю розробки економічно обґрунтованих заходів, спрямованих на підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва в умовах сучасних економічних та екологічних викликів. Підвищення ефективності вимагає комплексного підходу, який поєднує теоретичні розробки з практичними рішеннями, що можуть бути застосовані на конкретних підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про значну увагу науковців до теоретико-методологічних основ ефективності управління фінансово-господарською діяльністю підприємств, зокрема в контексті сільськогосподарського виробництва.

Перш за все, актуальними є дослідження, які розглядають теоретичні та практичні аспекти ефективності, включаючи нові підходи до оцінки результативності фінансово-господарської діяльності. Зокрема, роботи Шкарабана С. і Лазаришиної І. [70] наголошують на важливості комплексної оцінки ефективності через інтеграцію економічних, екологічних і соціальних чинників. Другим важливим напрямком є впровадження інноваційних технологій. Дослідження Єрмакова О. [29] та Кошельника В. [35] показують, що технології точного землеробства, такі як GPS-навігація та використання дронів, можуть значно підвищити продуктивність та знизити витрати. Також актуальними є фінансові аспекти ефективності, зокрема дослідження Богацької Н. [9], яка акцентує увагу на важливості фінансового планування та управління витратами для підвищення рентабельності сільськогосподарських підприємств. Не менш важливим є екологічний аспект. Різні публікації, зокрема роботи Олійника Т. [56], підкреслюють необхідність впровадження сталих агротехнологій для збереження природних ресурсів і підвищення екологічної ефективності. Дослідження Базилінської О. [5] зосереджуються на розробці методології оцінки фінансової стійкості підприємств, враховуючи змінні економічні умови. Охріменко І. [59] аналізує вплив управлінських рішень на ефективність використання ресурсів, акцентуючи увагу на оптимізації витрат і доходів підприємств. У свою чергу, Слюсаренко К. та Британ С. [64] досліджують впровадження інноваційних методів у фінансовий менеджмент, зокрема через застосування новітніх фінансових моделей для підвищення продуктивності сільськогосподарських підприємств. Лункіна Т. [42] приділяє увагу аналізу фінансово-економічної ефективності на макрорівні, пропонуючи методи оцінки загальної економічної ефективності аграрного сектору через оптимізацію державної політики та інвестиційних потоків. Костецький В. [34] акцентує на необхідності інтеграції сучасних методів фінансового планування і стратегічного управління для забезпечення стійкості та конкурентоспроможності підприємств у довгостроковій перспективі. Отже, ці дослідження охоплюють широкий спектр питань, що стосуються фінансового управління та оцінки ефективності на різних

рівнях, і є основою для подальших наукових розробок та впровадження ефективних фінансових стратегій в аграрному секторі.

Попри досягнуті результати вченими в рамках проведених досліджень, залишається важливою необхідність подальших наукових розробок, спрямованих на забезпечення високої ефективності фінансово-господарської діяльності з врахуванням комплексного підходу, який поєднує теоретичні моделі з практичними інноваціями та ефективним управлінням. Для аналізу особливо актуальним є підвищення достовірності інформаційного забезпечення.

Отже, останні дослідження свідчать про те, що підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва потребує

Метою роботи є розробка економічного обґрунтування програми підвищення ефективності виробництва для сільськогосподарських підприємств Львівської області, що включає аналіз наявного стану, оцінку поточних проблем та розробку рекомендацій щодо оптимізації виробничих процесів, впровадження новітніх технологій і зниження витрат.

Завданнями магістерської роботи є:

- Розглянути сутність та значення понять «ефективність», «економічна ефективність», «ефективність виробництва»;
- Оцінити поточний стан ефективності виробництва на сільськогосподарських підприємствах;
- Зробити аналіз основних чинників, що впливають на ефективність виробництва в аграрному секторі області;
- Запропонувати програмні шляхи підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

Об'єктом дослідження є господарсько-виробнича діяльність сільськогосподарських підприємств Львівської області на основі статистичної та бухгалтерської звітності за 2022-2024 роки.

Предметом дослідження виступає сукупність теоретико-методологічних та практичних основ оцінки та аналізу чинників, що впливають на фінансово-виробничу ефективність сільськогосподарських підприємств Львівської області.

Методи дослідження. У процесі дослідження було застосовано метод агрегації та групування результатів статистичних спостережень для обробки початкової інформації, методи розрахунку абсолютних та відносних показників, обчислення середніх значень та використання показників варіації, а також методи аналізу динаміки, індексного аналізу та визначення взаємозв'язків і кореляцій. Особливу увагу приділено графічному методу, який є важливим інструментом для виявлення недоліків у діяльності підприємств, а також для визначення неефективного використання ресурсів і запобігання негативним тенденціям у розвитку соціальних і економічних процесів.

Інформаційне забезпечення. Теоретична та методологічна база дослідження ґрунтується на законодавчо-нормативних актах, статистичній звітності, а також на спеціалізованій науковій літературі, Internet-ресурсах, економічній теорії і наукових публікаціях. Для більш глибокого аналізу використано монографії, періодичні видання та роботи провідних українських і зарубіжних науковців у галузі аналізу фінансово-господарських результатів підприємств та забезпечення ефективності виробничих процесів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні підходу до формування та економічного обґрунтування програми підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва з урахуванням ресурсного потенціалу підприємств і регіональних особливостей. Набули подальшого розвитку методичні підходи до вдосконалення використання економічних ресурсів та розширення інвестиційної привабливості агровиробництва на основі адаптації зарубіжного досвіду до умов області.

Практичне значення цієї роботи полягає у ефективних рекомендаціях для сільськогосподарських підприємств, які сприятимуть підвищенню їх конкурентоспроможності, зменшенню витрат та збільшенню прибутковості. Результати дослідження можуть бути використані як основа для формулювання стратегічних планів розвитку, оптимізації виробничих процесів у конкретних господарствах та при формуванні регіональних програм розвитку аграрного сектору.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

1.1 Сутність, показники та критерії ефективності виробництва в аграрному секторі

Термін «ефективність» походить від латинського слова «effectus», що перекладається як результат або дія певної причини. В економічному контексті ефективність означає досягнення бажаних результатів при оптимальному використанні витрат та ресурсів, залучених до конкретної діяльності чи процесу. Це поняття є важливим для оцінки успішності дій та прийняття обґрунтованих управлінських рішень [7].

Сучасні умови господарювання характеризуються обмеженістю ресурсів, що робить ефективність надзвичайно важливою для розвитку підприємств та економіки в цілому. Оцінка ефективності базується на оптимальному використанні виробничих ресурсів і мінімізації витрат при досягненні максимальної прибутковості виробництва.

У рамках цього дослідження особливу увагу приділено питанням підвищення ефективності роботи підприємства та вирішення проблем управління і оцінки ефективності, з огляду на те, що існуючі методи не завжди можуть повністю відобразити результати діяльності підприємств. Багато вчених, як вітчизняних, так і закордонних, досліджували питання ефективності функціонування підприємств.

Проте, попри велику кількість досліджень, науковці не завжди мають спільну думку щодо визначення ключових понять, методів оцінки, а також критеріїв і показників ефективності. Тому вибір найбільш підходящих методів оцінки ефективності для конкретного підприємства залишається важливим і актуальним завданням.

Економічна ефективність виробництва – це комплексна характеристика результативності використання наявних ресурсів (землі, праці, капіталу, матеріалів, техніки) з метою отримання максимальної кількості продукції або доходу за мінімальних витрат [67].

В умовах ринкової економіки ефективність є головним критерієм конкурентоспроможності підприємства, адже саме від неї залежить прибутковість, фінансова стійкість, можливість інвестування та соціально-економічний розвиток сільських територій.

Економічна ефективність – це кількісна міра результативності використання ресурсів (праці, капіталу, матеріалів, енергії) з метою отримання максимального результату при мінімальних витратах. Формально ефективність – це результат, який може бути виражений у грошових, натуральних або соціальних показниках:

$$E = \text{Результат} / \text{Витрати} \quad (1.1)$$

Також доцільно з'ясувати чи є синонімами такі поняття, як «економічна ефективність» та «ефективність виробництва». Вони між собою взаємопов'язані та взаємозалежні, але між ними є суттєва різниця. Тобто економічна ефективність – це макроекономічне поняття, яке характеризує результативність використання ресурсів у будь-якій сфері економіки (виробництво, послуги, наука, інвестиції, державне управління). А ефективність виробництва – це частковий прояв економічної ефективності, тобто це мікроекономічне поняття, що показує, наскільки раціонально підприємство або галузь використовує ресурси у процесі створення матеріальних благ [1].

Поняття економічної ефективності має різні трактування серед науковців, оскільки воно охоплює як економічні, так і соціальні, виробничі та інноваційні аспекти діяльності. Шкарабан С.І. вважає, що співвідношення між результатами і витратами виробництва є практичним показником ефективності, який служить способом вимірювання, але не визначає її сутність. Він підкреслює, що народногосподарська ефективність відображає рівень використання виробничого потенціалу суспільства для створення продукції, отримання доходів та прибутку [27; 70].

Економісти Маконелл і Брю трактують економічну ефективність як співвідношення між кількістю рідкісних ресурсів, що використовуються в процесі виробництва, та кількістю необхідної продукції, що виробляється [26].

Нижче покажемо узагальнення основних наукових підходів і визначень, які найчастіше зустрічаються в економічній літературі [10; 17; 19; 47; 69] (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Поширені визначення «Економічної ефективності»

Автор / школа	Визначення економічної ефективності
А. Сміт, Д. Рікардо	Як досягнення максимальної продуктивності праці при мінімальних витратах ресурсів, як результат раціонального поділу праці й конкуренції
К. Маркс	Співвідношення між витратами суспільної праці та створеним суспільним продуктом
Й. Шумпетер	Здатність системи до інноваційного розвитку – створення нових комбінацій факторів виробництва
П. Самуельсон, В. Нордгаус	За неокласичним, оптимізаційним підходом – це стан, коли неможливо поліпшити становище однієї особи, не погіршивши становище іншої (ефективність Парето)
А. Гречко	Досягнення найбільшого економічного ефекту при найменших витратах ресурсів, враховуючи соціальний результат
М. Портер	Здатність підприємства створювати більшу цінність для споживача при менших витратах порівняно з конкурентами, тобто конкурентний підхід, орієнтований на продуктивність і цінність
І. Сало	Загальна характеристика за менеджерським підходом, що відображає рівень використання ресурсів для досягнення поставлених цілей
І. Горго	Відображення здатності економічної системи забезпечувати приріст результату (доходу, продукції, ВВП) при зменшенні витрат ресурсів або підвищенні їх віддачі
В. Шиян	Комплексна характеристика результативності господарювання, яка відображає рівень використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів для досягнення економічних і соціальних цілей.
І. Бойчик	Співвідношення отриманих результатів діяльності підприємства до витрат ресурсів, що забезпечили ці результати.
А. Сотник	Здатність аграрного підприємства забезпечувати зростання виробництва і прибутковості на основі раціонального використання природних, трудових і фінансових ресурсів.
В. Отенко	Кінцевий результат господарської діяльності, який досягається за умов оптимального поєднання ресурсів та інноваційного розвитку.
С. Мочерний	Міра результативності суспільного виробництва, яка є співвідношенням між корисним ефектом і сукупними витратами праці та капіталу.
К. Масалаб	Це не лише результат господарювання, а й показник рівня розвитку продуктивних сил і ефективності суспільних відносин у процесі виробництва.
О. Аркуша	Здатність економічної системи забезпечувати максимальний соціально-економічний результат за умов обмеженості ресурсів, шляхом раціонального та збалансованого використання виробничого, природного й інтелектуального потенціалу.

У сучасній економічній теорії та практиці також використовують принципи економічної ефективності, головні з яких наведемо на рисунку 1.1.

Рис. 1.1. Принципи економічної ефективності [40; 57; 61].

Сільське господарство є стратегічною галуззю економіки, яка забезпечує населення продовольством і сировиною для переробної промисловості. Галузь потребує високої ресурсомісткості, застосування сучасних технологій, раціонального використання землі та підтримки держави.

Ефективність діяльності в сільському господарстві визначається тим, наскільки раціонально використовуються земля, техніка, праця й фінансові ресурси для отримання максимального врожаю або прибутку за мінімальних витрат. На ефективність впливають:

- ✓ якість земельних ресурсів,
- ✓ технологічний рівень виробництва,
- ✓ організація праці і управління господарством,
- ✓ своєчасність агротехнічних робіт,
- ✓ правильний вибір культур і порід,
- ✓ екологічна стійкість [33].

Підвищення ефективності можливе через модернізацію техніки, впровадження інновацій, оптимізацію витрат та грамотне використання земельних ресурсів.

У сільському господарстві категорія ефективності має специфічні особливості, що зумовлені відповідними умовами:

- ✓ залежністю виробництва від природно-кліматичних умов;
- ✓ сезонністю виробництва та нерівномірністю надходження доходів;
- ✓ біологічним характером виробництва (ріст рослин і тварин потребує часу);
- ✓ великою часткою земельного ресурсу, який є основним засобом виробництва;
- ✓ обмеженими можливостями швидкого нарощування обсягів виробництва [20].

Отже, ефективність у сільському господарстві – це ступінь досягнення найкращих економічних результатів при найраціональнішому використанні ресурсів, враховуючи екологічні та соціальні наслідки виробничої діяльності.

Для кількісного вимірювання ефективності використовують систему показників, що поділяються на загальні (узагальнюючі) та часткові (ресурсні). Їх ми покажемо у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Показники кількісного вимірювання ефективності сільськогосподарського виробництва [23; 51; 60]

Показник	Характеристика показника
Узагальнюючі показники	
Валова продукція (у грошовому або натуральному вираженні)	Загальний обсяг виробництва
Вартість чистої продукції	Різниця між валовою продукцією і матеріальними витратами
Прибуток	Різниця між доходами і витратами підприємства
Рентабельність виробництва	$(\text{Прибуток} / \text{Собівартість продукції}) \times 100\%$
Рентабельність продажів	$(\text{Прибуток} / \text{Виручка}) \times 100\%$
Рівень окупності витрат	Виручка / Собівартість.
Часткові (ресурсні) показники	
Землевіддача	Обсяг продукції або прибутку на 1 га сільськогосподарських угідь
Фондовіддача	Обсяг продукції на 1 грн вартості основних засобів
Продуктивність праці	Виробництво продукції або прибуток у розрахунку на одного працівника чи людино-годину
Матеріаловіддача	Обсяг продукції на 1 грн матеріальних витрат
Капіталовіддача	Виручка або прибуток на 1 грн вкладеного капіталу
Показники економічної ефективності окремих видів продукції	
Собівартість 1 ц (або 1 т) продукції	Кількість виробленої продукції на загальні витрати на виробництво
Прибуток з: 1 ц 1 га	$(\text{Дохід від реалізації продукції} / \text{Кількість отриманого врожаю в центнерах}) - \text{Собівартість 1 ц продукції}$ $(\text{Дохід від реалізації продукції з 1 га} / \text{Площа в гектарах}) - \text{Собівартість виробництва з 1 га}$
Рівень рентабельності окремого виду продукції	$(\text{Прибуток від реалізації продукції} / \text{Собівартість продукції}) \times 100\%$

У сільському господарстві ефективність має важливе значення, тому на рівні окремого підприємства є доцільним оцінювати ефективність виробництва з технологічної, економічної, соціальної, екологічної та інших точок зору.

Якісну характеристику, що відображає головну мету економічної діяльності, надають критерії ефективності виробництва. Але, слід зауважити, що однією з найскладніших методологічних проблем у галузі економічної ефективності виробництва є вибір критерію для оцінки якості економічних процесів і результатів. Критерій визначає спосіб, яким здійснюється оцінка ефективності конкретного економічного об'єкта чи процесу, і служить основою для цієї оцінки. Правильний вибір критерію є важливим, оскільки він безпосередньо впливає на те, чи буде визнано досягнення ефективності в конкретному випадку [18].

Критерій ефективності повинен враховувати кінцеві результати використання ресурсів у певній галузі чи процесі. Оскільки ефективність виробництва залежить від впливу різних економічних явищ і процесів, багато економістів вважають, що система критеріїв ефективності є більш доцільною для комплексного аналізу. Критерій є якісною оцінкою ефективності, тоді як показник є кількісним виміром рівня або темпу зміни ефективності. Показник, таким чином, є числовим значенням, яке використовують для вимірювання критерію [30].

Критерій визначає, що саме оцінюється, а показник – як це оцінюється. Наприклад, критерієм ефективності виробництва може бути обсяг національного доходу на душу населення при мінімальних витратах праці та капіталу. Показником цього критерію може бути зростання обсягів національного доходу, що відображає корисний результат від вкладення ресурсів у виробництво.

Вибір критерію є першим кроком у процесі оцінки ефективності, і саме від нього залежить точність та об'єктивність визначення, чи була досягнута ефективність [55]. Для сільськогосподарського підприємства основним критерієм є максимальне отримання кінцевого результату (прибутку, чистого доходу) при мінімальних витратах ресурсів за умов збереження екологічної рівноваги та соціальної стабільності.

У практичному плані критерії ефективності можна поділити на кілька груп (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Критерії ефективності сільськогосподарського виробництва [62]

Групи критеріїв	Критерії ефективності
Економічні	максимізація прибутку
	мінімізація собівартості
	підвищення рентабельності
	зростання продуктивності праці
Соціальні	підвищення рівня зайнятості у сільській місцевості
	зростання заробітної плати
	покращення умов праці
	розвиток соціальної інфраструктури
Екологічні	раціональне використання земельних і водних ресурсів
	зменшення антропогенного навантаження на довкілля
	дотримання принципів сталого землекористування

Доцільно зауважити, що показники ефективності виступають інструментами вимірювання, тоді як критерії визначають цільову орієнтацію діяльності підприємства. Наприклад, критерій «максимізація прибутку» вимірюється через показники рентабельності, продуктивності праці, фондоддачі тощо. Також системний підхід до оцінки ефективності передбачає комплексне врахування економічних, соціальних і екологічних результатів. Це особливо важливо для АПК, де господарська діяльність безпосередньо впливає на природне середовище і якість життя сільського населення [54].

Отже, економічна ефективність виробництва в аграрному секторі – це інтегральна характеристика, яка відображає ступінь раціонального використання ресурсів для досягнення найвищих кінцевих результатів за найменших витрат. Її оцінювання базується на системі взаємопов'язаних показників і критеріїв, що охоплюють економічну, соціальну та екологічну складові.

Раціональне поєднання цих елементів є основою сталого розвитку сільськогосподарських підприємств і підвищення їх конкурентоспроможності в умовах ринку. На завершення питання наведемо показники економічної ефективності (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Основні показники економічної ефективності виробництва у
сільськогосподарських підприємствах [2; 7; 16; 25; 28]

№	Назва показника	Формула розрахунку	Одиниця виміру	Економічний зміст
1	Валовий обсяг виробництва	$\sum Q \times P$	тис. грн	Загальна вартість виробленої продукції у грошовому вираженні
2	Чиста продукція	Валовий обсяг – Матеріальні витрати	тис. грн	Відображає новостворену вартість у процесі виробництва
3	Прибуток	Дохід – Повна собівартість	тис. грн	Кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства
4	Рентабельність виробництва	$(\text{Прибуток} / \text{Собівартість}) \times 100$	%	Показує рівень прибутковості виробництва
5	Рентабельність продажів	$(\text{Прибуток} / \text{Виручка}) \times 100$	%	Характеризує ефективність реалізації продукції
6	Окупність витрат	Виручка / Собівартість	грн/грн	Відображає скільки гривень доходу отримано з 1 грн витрат
7	Продуктивність праці	Валовий обсяг / Середньорічна ЧП	тис. грн/особу	Визначає ефективність використання трудових ресурсів
8	Землевіддача	Валовий обсяг / Площа с.-г. угідь	грн/га	Ефективність використання земельних ресурсів
9	Фондовіддача	Валовий обсяг / Середньорічна вартість ОЗ	грн/грн	Ефективність використання основного капіталу
10	Матеріаловіддача	Валовий обсяг / Матеріальні витрати	грн/грн	Результативність використання матеріальних ресурсів
11	Собівартість одиниці продукції	Витрати / Обсяг виробництва	грн/ц, грн/т	Витрати на виробництво одиниці продукції
12	Прибуток з 1 га угідь	Прибуток / Площа с.-г. угідь	грн/га	Прибутковість використання земельних ресурсів
13	Капіталовіддача	Дохід / Сума капіталовкладень	грн/грн	Ефективність використання інвестиційного капіталу
14	Енерговіддача (для техно-економічного аналізу)	Отримана енергія / Витрачена енергія	коефіцієнт	Показує енергетичну ефективність виробничого процесу

1.2 Характеристика чинників, що впливають на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств

Сільськогосподарські підприємства працюють в умовах високої залежності від природно-кліматичних, технологічних та економічних чинників, що зумовлює варіативність їхніх результатів. Тому аналіз умов, які впливають на ефективність діяльності аграрних господарств, є необхідним для виявлення резервів підвищення продуктивності та конкурентоспроможності.

Ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств формується під впливом широкого кола чинників, що відображають взаємодію економічних, організаційних, технологічних, природних і соціальних умов господарювання. Ці чинники визначають рівень використання ресурсів, продуктивність праці, собівартість продукції, фінансову стійкість і конкурентоспроможність підприємства.

У науковій літературі всі чинники ефективності прийнято класифікувати за різними ознаками (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Класифікація чинників ефективності діяльності [6; 24]

Класифікація	Характеристика чинників ефективності
За можливістю впливу підприємства	Внутрішні (керовані) – ті, які залежать від організації виробництва, технології, управління, використання ресурсів
	Зовнішні (некеровані) – ті, що формуються поза межами підприємства: природно-кліматичні умови, державна політика, ринкова кон'юнктура тощо
За характером впливу	Економічні (структура капіталу, ціни, податки, фінансування)
	Організаційно-технічні (структура управління, механізація, цифровізація)
	Природно-біологічні (родючість ґрунтів, клімат, породи тварин, сорти культур)
	Соціальні (кваліфікація працівників, умови праці, мотивація)
За тривалістю впливу	Постійні чинники – ті, що діють тривалий час (географічне положення, тип ґрунтів, клімат)
	Тимчасові чинники – короткострокові коливання (ціни на добрива, паливо, врожайність певного року)

Внутрішні чинники мають свою характеристику та основний поділ:

1. Земельні ресурси. Земля – це головний і незамінний засіб виробництва в аграрному секторі, ефективність використання якої визначається:

- ✓ родючістю ґрунтів;
- ✓ рівнем меліорації та зрошення;
- ✓ системою удобрення;
- ✓ структурою посівних площ;
- ✓ дотриманням сівозмін та технологій обробітку.

Звичайно, що раціональне землекористування підвищує урожайність, знижує собівартість і забезпечує сталість виробництва [11].

2. Трудові ресурси. Рівень ефективності безпосередньо залежить від продуктивності праці та кваліфікації персоналу. На результативність впливають:

- ✓ чисельність і віковий склад працівників;
- ✓ професійна підготовка і досвід;
- ✓ мотивація, заробітна плата, умови праці;
- ✓ організація праці, автоматизація процесів.

Сільське господарство особливо потребує кваліфікованих кадрів для роботи з сучасною технікою та технологіями. Адже в теперішні складні часи відбувається масовий відтік продуктивного освіченого населення за кордон, що ускладнює процеси ефективної діяльності не лише даної галузі, але і економіки країни загалом.

3. Матеріально-технічні ресурси, до яких належать машини, трактори, комбайни, транспортні засоби, будівлі, склади, системи зрошення, інформаційні технології. Високий рівень технічного оснащення дозволяє:

- ✓ скоротити трудомісткість;
- ✓ підвищити продуктивність праці;
- ✓ забезпечити якість продукції;
- ✓ знизити втрати під час збирання.

Доцільно зауважити, що надмірна зношеність техніки або нестача запчастин негативно впливають на економічні результати.

4. Фінансові ресурси. Фінансова стабільність визначає можливості підприємства щодо:

- ✓ оновлення техніки та інвестицій у технології;
- ✓ придбання матеріально-технічних ресурсів;
- ✓ здійснення розрахунків із постачальниками та державою;
- ✓ участі в інноваційних проєктах.

Брак власних коштів або ускладнений доступ до кредитів обмежує потенціал розвитку підприємства.

5. Організаційно-управлінські чинники, до яких належать:

- ✓ структура управління;
- ✓ рівень планування, обліку та контролю;
- ✓ організація виробничих процесів;
- ✓ ефективність системи мотивації персоналу.

Раціональна система управління сприяє узгодженості всіх елементів виробничого процесу, знижує втрати часу та ресурсів.

Розглянувши внутрішні чинники ефективності діяльності, далі наведемо зовнішні і нагадаємо, що вони не залежать від суб'єкта господарювання:

1. Природно-кліматичні умови. Вони мають об'єктивний характер і визначають потенційні можливості сільського господарства. До них належать:

- ✓ кількість опадів, температура, тривалість вегетаційного періоду;
- ✓ природна родючість ґрунтів;
- ✓ частота стихійних явищ (посухи, повені, град).

Вплив цих умов не можна усунути, але можна мінімізувати ризики шляхом зрошення, страхування врожаїв, впровадження адаптивних технологій.

2. Державна аграрна політика. Ефективність фірм суттєво залежить від:

- ✓ рівня державної підтримки (дотацій, субсидій, пільгового кредитування);
- ✓ податкової політики;
- ✓ регулювання цін на енергоносії та ресурси;
- ✓ зовнішньоторговельної політики (експортні квоти, мита).

Збалансована політика держави стимулює інвестиції та оновлення виробництва, тоді як нестабільність правил гри – навпаки, знижує ефективність.

3. Ринкова кон'юнктура. Ціни на сільськогосподарську продукцію, попит і пропозиція на ринку, конкуренція, діяльність посередників – усе це безпосередньо впливає на прибутковість виробництва. Нестабільність ринків, монополізація збутових каналів і коливання валютного курсу можуть суттєво зменшувати ефективність навіть високотехнологічних підприємств.

4. Інфраструктура та логістика. Розвинена система транспортних шляхів, складських приміщень, елеваторів, пунктів переробки забезпечує скорочення витрат і втрат при транспортуванні та зберіганні продукції. Недостатній розвиток сільської інфраструктури підвищує витрати і знижує конкурентоспроможність продукції.

5. Соціально-демографічні умови. Старіння сільського населення, відтік молоді з села, низький рівень освіти та побутових умов знижують трудовий потенціал галузі. Навпаки, поліпшення соціальної сфери стимулює притік кадрів і зростання продуктивності праці [11].

Отже, з вище наведеного можна зробити висновок, що усі чинники ефективності тісно взаємопов'язані й утворюють єдину систему. Наприклад, впровадження сучасної техніки (технічний чинник) потребує інвестицій (фінансовий чинник) і підготовлених кадрів (трудоий чинник). Тому підвищення ефективності можливе лише за комплексного підходу, який передбачає одночасне вдосконалення технологічних, економічних, організаційних і соціальних аспектів діяльності [13].

Отож, ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств формується під впливом великої кількості взаємопов'язаних чинників. Ключовими серед них є рівень використання виробничих ресурсів, організація праці та управління, стан фінансової бази, ринкове середовище та державна підтримка. Розуміння природи цих чинників і механізмів їх впливу є основою для розроблення дієвих програм підвищення ефективності аграрного виробництва.

1.3 Теоретико-методичні підходи до економічного обґрунтування програм підвищення ефективності виробництва

Економічне обґрунтування програм підвищення ефективності виробництва у сільському господарстві є важливим елементом системи стратегічного управління підприємством. Воно забезпечує наукову базу для прийняття управлінських рішень, спрямованих на раціональне використання ресурсів, зростання продуктивності праці, прибутковості та конкурентоспроможності аграрного виробництва.

Економічне обґрунтування – це процес кількісної і якісної оцінки доцільності впровадження певних заходів, проєктів або технологій з метою підвищення результативності виробництва [31].

Його основна мета – довести економічну доцільність запропонованих рішень і визначити, які саме заходи забезпечать найвищий економічний ефект за найменших витрат.

Для аграрного підприємства програма підвищення ефективності – це комплекс взаємопов'язаних заходів організаційного, технологічного, фінансового та соціального характеру, спрямованих на поліпшення використання ресурсів, зниження собівартості, підвищення продуктивності праці, урожайності та прибутковості.

Наукові підходи до економічного обґрунтування програм ефективності формувалися поступово, відповідно до розвитку економічної теорії, управлінських концепцій і методів оцінки результатів господарської діяльності. Серед найважливіших можна виділити такі підходи [39; 45; 63]:

1. Ресурсний підхід, який виходить із того, що ефективність визначається раціональністю використання всіх видів ресурсів – земельних, трудових, матеріальних і фінансових.

Основна ціль: максимізація виходу продукції або прибутку з одиниці витрат ресурсу. А методика базується на розрахунках показників віддачі ресурсів (землевіддача, фондівіддача, продуктивність праці тощо).

2. Витратно-результативний (затратно-результативний) підхід, що передбачає оцінку ефективності шляхом порівняння отриманих результатів (виручка, прибуток) із витратами (собівартість, інвестиції).

Економічний ефект визначається як:

$$E = \text{Результат} - \text{Витрати} \quad (1.2)$$

А рівень ефективності – як:

$$E_f = \text{Результат} / \text{Витрати} \quad (1.3)$$

Цей підхід є базовим при обґрунтуванні інвестиційних і технологічних проєктів [37].

3. Інноваційний підхід, який зосереджений на впровадженні нових технологій, техніки, методів управління, систем автоматизації. Його сутність полягає в оцінці економічної ефективності інновацій (нових машин, сортів, ІТ-рішень) через зіставлення приросту результатів і додаткових витрат на інновацію. Для такого підходу важливими є показники – додатковий прибуток, термін окупності, індекс прибутковості, внутрішня норма рентабельності (IRR).

4. Системний підхід, що розглядає підприємство як єдину систему, у якій ефективність залежить від взаємодії всіх її підсистем – виробничої, управлінської, фінансової, маркетингової, екологічної. Підхід передбачає комплексне обґрунтування програми, що враховує економічні, соціальні та екологічні результати.

5. Функціонально-вартісний підхід (ФВА), суть якого полягає у виявленні надлишкових витрат у виробничих процесах і пошуку шляхів їх зменшення без зниження якості кінцевої продукції. У сільському господарстві ФВА може застосовуватись для оптимізації технологічних операцій (обробіток ґрунту, підживлення, збирання врожаю).

6. Інституційно-економічний підхід, який враховує вплив інституційних умов (державна політика, ринок, кредитна система, форми власності) на економічну доцільність реалізації програм. Цей підхід особливо актуальний в умовах реформування аграрного сектора України, коли ефективність залежить не лише від внутрішніх рішень підприємства, а й від зовнішнього середовища.

7. Екологічно-економічний підхід, що є особливо актуальним у теперішніх умовах екологічного збереження навколишнього середовища. Він орієнтується на принципи сталого розвитку: ефективність виробництва повинна поєднуватися із збереженням природних ресурсів і мінімізацією негативного впливу на довкілля. У методиці враховуються витрати на рекультивацію земель, охорону водних ресурсів, скорочення викидів, а також потенційний соціальний ефект.

Також процес економічного обґрунтування включає послідовність етапів, які забезпечують наукову достовірність і практичну реалізованість запропонованих заходів:

1. Аналітичний етап, який включає:
 - ✓ аналіз економічного стану підприємства;
 - ✓ виявлення резервів підвищення ефективності (земельних, технічних, трудових);
 - ✓ оцінку використання ресурсів за основними показниками.
2. Постановка цілей програми:
 - ✓ формулювання стратегічної мети (наприклад, підвищення рентабельності на 10%);
 - ✓ визначення конкретних завдань і очікуваних результатів;
 - ✓ узгодження цілей із загальною стратегією розвитку підприємства.
3. Розроблення комплексу заходів:
 - ✓ технологічні (впровадження нових сортів, техніки, технологій);
 - ✓ організаційні (оптимізація структури, вдосконалення управління);
 - ✓ економічні (зниження собівартості, покращення фінансування, підвищення мотивації праці) [12].
4. Економічна оцінка ефективності заходів. На цьому етапі здійснюється:
 - ✓ розрахунок економічного ефекту (приріст прибутку, зниження витрат, приріст урожайності);
 - ✓ визначення показників ефективності інвестицій (чистий приведений дохід (NPV); індекс прибутковості (PI); термін окупності (Ток); внутрішня норма рентабельності (IRR));

- ✓ порівняння альтернативних варіантів для вибору оптимального.

5. Формування бюджету програми

- ✓ визначення обсягів необхідних фінансових ресурсів;
- ✓ розподіл коштів за етапами реалізації;
- ✓ оцінка джерел фінансування (власні кошти, кредити, гранти, державна
- ✓ підтримка).

6. Організація контролю і моніторингу. Яка передбачає систему оцінки результатів впровадження програми:

- ✓ контроль досягнення запланованих показників;
- ✓ аналіз відхилень;
- ✓ коригування заходів у процесі реалізації [66].

Розглянувши підходи та етапи економічного обґрунтування програм підвищення ефективності виробництва, доцільним є також охарактеризувати ключові принципи економічного обґрунтування, які покажемо на рисунку 1.2.

Науковість	→	Використовує економічні закони, перевірені методами аналізу і прогнозування
Системність	→	Враховує взаємозв'язків між усіма елементами виробництва
Комплексність	→	Оцінює економічні, соціальні і екологічні ефекти одночасно
Альтернативність	→	Порівнює кілька варіантів програм і робить вибір оптимального
Реалістичність	→	Враховує реальні ресурсні і фінансові можливості підприємства
Динамічність	→	Адаптовує програми до змін зовнішнього середовища

Рис. 1.2. Принципи економічного обґрунтування програм підвищення ефективності виробництва [36; 53].

У результаті проведеного економічного обґрунтування підприємство має можливість отримати:

- ✓ прогноз економічного ефекту від реалізації програми;
- ✓ обґрунтовані показники окупності інвестицій;

- ✓ оптимальну структуру ресурсного забезпечення;
- ✓ підвищення рентабельності та конкурентоспроможності виробництва;
- ✓ соціально-економічні вигоди (підвищення зайнятості, покращення умов праці, стабілізацію доходів працівників) [8].

Отже, економічне обґрунтування програм підвищення ефективності виробництва є комплексним процесом, що базується на системному аналізі, прогнозуванні результатів і порівнянні альтернативних варіантів. Його ефективність визначається поєднанням різних підходів – ресурсного, витратно-результативного, інноваційного, екологічного та інституційного [4].

Застосування цих підходів дозволяє забезпечити наукову достовірність, економічну доцільність і практичну результативність заходів, спрямованих на підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємств сільського господарства Львівської області

Львівська область, що розташована на заході України, є частиною Карпатського регіону і межує з Волинською, Закарпатською, Івано-Франківською, Тернопільською та Рівненською областями. Частина її західного кордону проходить поруч з Республікою Польща. До основних міст області належать Львів, Борислав, Дрогобич, Самбір, Стрий та Червоноград.

Територія Львівської області має помірно-континентальний клімат з достатньою кількістю опадів (600-900 мм на рік) та теплим літом. Це створює сприятливі умови для вирощування зернових культур, технічних рослин, овочів і садівництва. Проте кліматична мінливість, ризик посух та часті опади влітку можуть негативно впливати на врожайність і якість продукції, що робить необхідним застосування сучасних агротехнологій та систем захисту рослин. Рельєф області (зокрема Карпатський масив на заході та передгір'я) обмежує масштабність обробітку земель, проте сприяє розвитку пасовищного тваринництва та лісогосподарської діяльності. Ґрунти переважно дерново-підзолисті, а також зустрічаються чорноземи, лучні та буроземні ґрунти. Важливо відзначити, що ці ґрунти схильні до ерозії, тому в сільському господарстві широко застосовуються протиерозійні технології та контурне землеробство.

Львівська область є найурбанізованішою серед інших регіонів Західної України, з густотою населення, що перевищує середній рівень по країні. При цьому міське населення складає близько 60%, а сільське – приблизно 40%. Соціальні та адміністративні показники розвитку області наведені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Головні адміністративно-територіальні та соціально-економічні
показники Львівської області [43; 44]

Показник	Рік				
	2015	2020	2022	2024	2024 до 2020, %
Міста	44	44	44	44	100
Селища міського типу	34	34	34	34	100
Сільські населені пункти	1850	1850	1850	1850	100
Територія, тис. км ²	21,8	21,8	21,8	21,8	100
Щільність наявного населення, осіб на 1 км ²	116,2	116,0	113,5	114,7	98,9
Населення – всього, тис. осіб	2534	2498	2478	2500	100,1
Міське населення, тис. осіб	1520	1515	1510	1500	99,0
Сільське населення, тис. осіб	1009	983	968	1000	101,7
Економічно активне населення, тис. осіб	1389	1352	1345	1340	99,1
у тому числі: зайняте	1295	1260	1235	1205	95,6
безробітне	94	92	110	135	146,7
Економічно неактивне населення, тис. осіб	1140	1175	1180	1185	100,8
Кількість всіх суб'єктів господарювання, тис. од.	120,4	132,7	133,1	155,2	116,9
Обсяг реалізованої продукції без ПДВ, млн грн	2077	6513	7121	8554	131,3
Середньооблікова кількість штатних працівників (тис. осіб)	478	536	528	535	99,8
Середньомісячна номінальна зарплата одного працівника, грн	3646	10299	14529	17560	170,5
Валовий регіональний продукт, млрд грн	94,7	236,3	352,8	573,3	у 2,4 р.

Згідно з даними таблиці 2.1, протягом 2020-2024 років адміністративно-територіальні показники області залишалися стабільними, однак чисельність населення як у містах, так і в сільських районах зменшилася. Кількість безробітних збільшилася на 46,7%, а кількість підприємств збільшилася на 16,9%. Водночас обсяг реалізованої продукції підприємств зріс на 31,3%.

Чисельність штатних працівників зменшилася на 0,2% та середньомісячна заробітна плата одного працівника теж зросла на 70,5%.

Зміни в земельному фонді Львівщини представимо в наступній таблиці 2.2. Оскільки земля є одним із найважливіших природних ресурсів, її динаміка має велике значення для економіки як окремої області, так і для країни в цілому.

Таблиця 2.2

Земельні ресурси Львівської області, тис. га [14; 22]

Показник	Рік				2024 до 2022, %
	2015	2022	2023	2024	
Загальна земельна площа	2183	2183	2183	2183	100
Сільськогосподарські угіддя	1260	1253	1255	1262	100,7
Землі лісового фонду	660	675	685	694	102,8
Забудовані землі	114	126	140	144	114,3
Землі водного фонду	49	47	45	43	91,5
Заболочені землі	12	9	9	9	100
Інші землі	88	73	49	31	42,5

Згідно з даними таблиці 2.2, за досліджуваний період загальна площа області залишилася незмінною. Сільськогосподарські землі збільшилися на 0,7%, а також площа забудованих земель – на 14,3%. Площі інших земель зменшилися на 57,5%, також землі водного фонду – на 8,5%, а площі під лісами збільшилися на 2,8%. На 2024 рік у структурі земельного фонду Львівської області сільськогосподарські угіддя становили 57,8%, ліси – 31,8%, а під забудовами – 6,6%.

Сільськогосподарські угіддя Львівщини є важливим ресурсом регіону, що забезпечує розвиток рослинництва, тваринництва та переробної промисловості. Значна частина угідь використовується під зернові, кормові та технічні культури, що формує основу аграрного бізнесу та забезпечує робочі місця в сільській місцевості. Регіон має вигідне географічне розташування поблизу кордону з ЄС, що дозволяє активно розвивати експорт сільськогосподарської продукції та залучати інвестиції в галузь. Але близько третини території області представлено малородючими або ослабленими ґрунтами, що потребують заходів щодо збереження родючості, протиерозійного захисту та раціонального

землекористування. Окремі території страждають від ерозії, забруднення та деградації ґрунтів через інтенсивне використання добрив і промисловий вплив, що вимагає впровадження екологічно безпечних технологій землеробства. На рівнинах зосереджено більшість ріллі, де вирощують зернові та технічні культури; у гірській зоні переважають пасовища і сіножаті для розвитку тваринництва; приміська зона спеціалізується на овочівництві, садівництві та тепличному виробництві. Сучасному аграрному сектору притаманні механізація, впровадження точного землеробства, зростання фермерських господарств та поступове перехід до більш сталих форм виробництва.

Земельний фонд області становить близько 1,2 млн гектарів, з яких сільськогосподарські угіддя займають приблизно 70-75%. Переважна частина угідь – рілля (близько 60% від с/г земель), пасовища та сінокоси – близько 25%, а сади та багаторічні насадження – близько 5-10%. Велике значення має раціональне використання земель: оптимальне чергування культур, застосування сівозмін і відновлення родючості ґрунтів. На низькопродуктивних землях, особливо в передгір’ї, використовують пасовища для тваринництва та садівництво. Дані щодо наявних сільськогосподарських угідь Львівщини наведемо в наступній таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Площа сільськогосподарських угідь Львівської області, тис. га [14]

Показник	2015 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
Сільськогосподарські угіддя, всього	1260	1253	1255	1262	100,7
з них: рілля	790	785	790	794	101,1
сінокоси	211	204	195	188	92,1
пасовища	236	240	242	256	106,7
багаторічні насадження	23	26	25	23	88,5
Ліси, чагарники	670	685	695	713	104,1

Згідно з даними таблиці 2.3, за період 2022-2024 років площа сільськогосподарських угідь у всіх категоріях господарств області збільшилася лише на 0,7%, а площа ріллі – на 1,1%, проте площа сінокосів знизилася на 7,9%.

Структуру сільськогосподарських угідь суб'єктів господарювання за 2024 рік на основі даних таблиці 2.3 покажемо на рисунку 2.1.

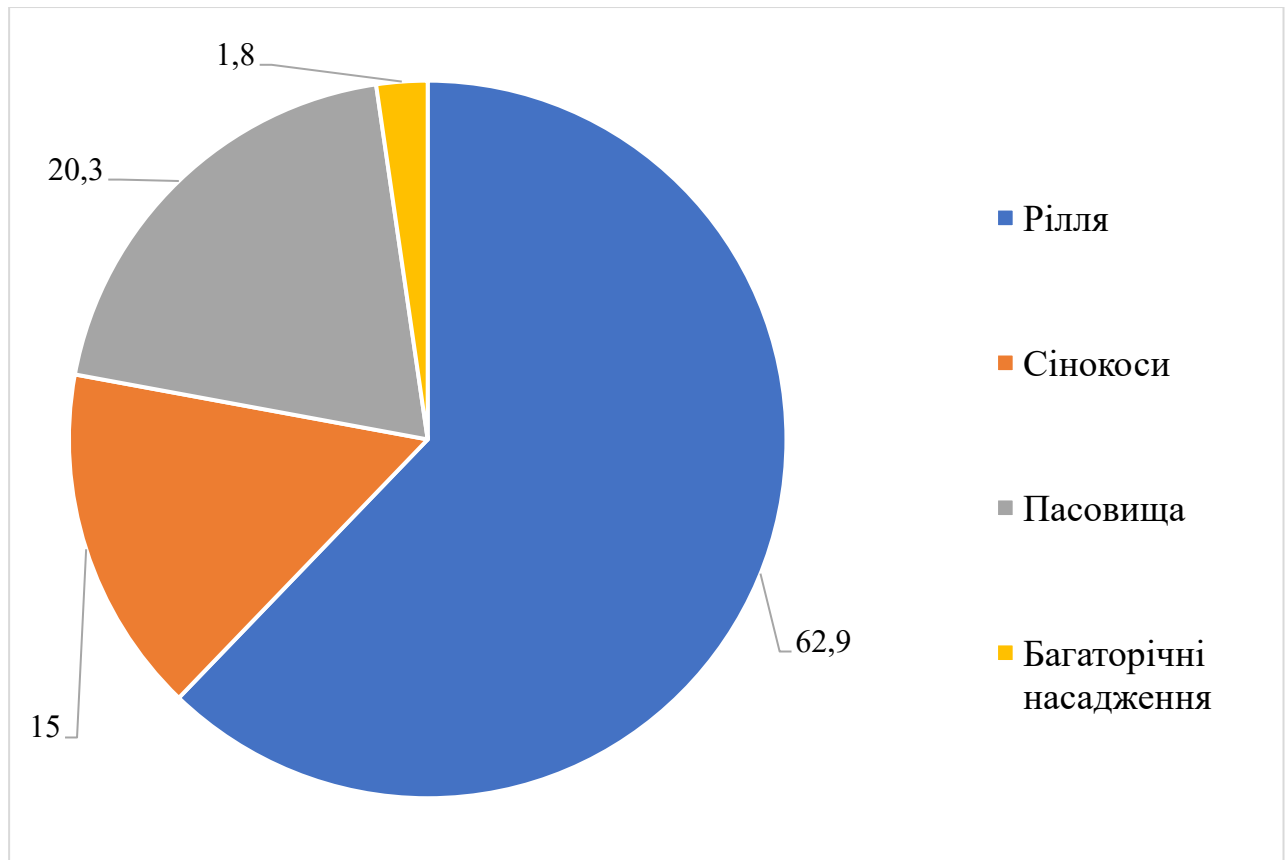

Рис. 2.1. Структура сільськогосподарських угідь у агропідприємствах Львівської області за 2024 рік, %.

З рисунку 2.1 видно, що найбільшу частку сільськогосподарських угідь займає рілля, яка складає 62,9% від загальної площі. Пасовища займають 20,3%, сінокоси – 15%, а площі під багаторічними насадженнями становлять лише 1,8%.

Ці дані свідчать про переважання орної землі в аграрному виробництві регіону, що підкреслює важливість вирощування зернових та технічних культур. Пасовища і сіножаті також мають значну частку, що вказує на розвиток тваринництва, зокрема худоби та вирощування кормових культур. Площі під багаторічними насадженнями, хоча й невеликі, відіграють роль у розвитку садівництва та лісівництва, що важливо для біорізноманіття та екологічного балансу.

Підприємства Львівської області в основному орієнтовані на комбіноване промислово-сільськогосподарське виробництво, при цьому понад 80% загального обсягу товарної продукції припадає на промисловий сектор. Основні галузі включають хімічну, паливно-енергетичну, машинобудівну, металообробну, деревообробну, лісову, багатогалузеву сільськогосподарську, целюлозно-паперову, легку, харчову, туристично-курортну та інші галузі.

Детальніше розглядаючи харчову промисловість, можна відзначити важливу роль агропромислового комплексу області, що охоплює м'ясопереробну, молокопереробну, масло-сироварну, цукрову, хлібопекарську, кондитерську, олійно-жирову, консервну, фруктоовочеву, пивоварну, лікеро-горілчану, тютюнову та інші сфери.

В цілому агропромисловий комплекс Львівщини включає сировинне виробництво, переробну промисловість і обслуговуючий сектор.

Сільськогосподарське виробництво в області поділяється на три основні зони: гірсько-карпатську, рівнинну та приміську. Гірсько-карпатська зона характеризується складним рельєфом та помірним кліматом, що визначає специфіку вирощування сільськогосподарських культур, зокрема, картоплі, овочів та ягід.

Рівнинна зона має сприятливі умови для розвитку зернових культур, технічних рослин та кормових культур, а приміська зона спеціалізується на вирощуванні овочів, фруктів і квітів для забезпечення потреб міських агломерацій.

Сільськогосподарським виробництвом займаються різні суб'єкти господарювання з різними формами власності, зокрема кооперативи, агрофірми, товариства, фермерські господарства, приватні підприємства та інші організації, а також господарства населення, яким надано земельні ділянки в оренду для ведення особистого підсобного господарства.

Важливу роль відіграють середні та дрібні фермерські господарства, а також кооперативи, які забезпечують збалансовану продукцію для внутрішнього ринку та експорту (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Головні аграрні підприємства області за новим районним поділом [43]

Район	Підприємство	Спеціалізація
Дрогобицький	Агрофірма «Скарбне»	Зернові та олійні культури
	ФГ «Нове життя»	Зернові культури та молочне тваринництво
	Агropідприємство «Галекс Агро»	Зернові та олійні культури, молочне тваринництво
	Агро-компанія «Прогрес»	Зернові і бобові культури, вівчарство та свинарство
Золочівський	ФГ «Дзвін»	Зернові культури (пшениця, кукурудза), овочівництво
	ТОВ «Агрофірма «Золочів»	Зернові та технічні культури
	ФГ «Золотий дуб»	Молочне скотарство, зернові та технічні культури
	ФГ «Скороход»	Зернові, олійні культури, м'ясне скотарство
Львівський	ТЗОВ «Агро Л В Лімітед»	Зернові, олійні та технічні культури, тваринництво
	ТОВ «Агро-Львів»	Зернові культури і картопля
	ТОВ «Агропродсервіс»	Зернові культури, овочі, свинарство
	ТОВ «Сяйво Захід»	Картопля, зернові, тваринництво
	ТОВ «Дністер-Агро»	Зернові, картопля, овочі, молочне тваринництво
	ТОВ «Агро Фрутіка Бишків»	Ягоди, фрукти
	ПП «ПАТФ «Винниківська»	Молочне скотарство
Стрийський	ПП «Галичина-Агро»	Тваринництво та овочівництво
	ФГ «Відродження»	Зернові і технічні культури, молочне тваринництво
	ТЗОВ «Галичина-Захід»	Зернові культури
	ТЗОВ «Млин Агро»	Переробка зерна
Червоноградський	СВК «Трудова слава»	Зернові та технічні культури, овочі, молочне та м'ясне скотарство
	ФГ «Дунай Агро»	Зернові, овочі, свинарство
	Агрофірма «Промінь»	Зернові та олійні культури, тваринництво
Яворівський	Агрофірма «Яворів Агро»	Зернові та олійні культури (соняшник, ріпак)
	ФГ «Яворівські сади»	Садівництво
	Агropідприємство «Торговий дім «Агро-Львів»	Зернові культури (пшениця, кукурудза, ячмінь), молочне скотарство

Отже, як бачимо з даних таблиці 2.4, підприємства Львівської області мають змішану аграрну спеціалізацію. Основні напрями – це:

- рослинництво: вирощування зернових (пшениця, ячмінь, жито), кукурудзи, технічних культур (соняшник, картопля, цукрові буряки), овочів та фруктів;
- тваринництво: молочне та м'ясне скотарство, свинарство, птахівництво, бджільництво;
- садівництво та ягідництво: активно розвивається на передгірських та рівнинних територіях.

Слід додати, що також особливо активно розвиваються галузі рибиництва у ставках та бджільництва.

Окрім основного засобу виробництва – землі, підприємства повинні мати й інші виробничі ресурси, серед яких важливу роль відіграють трудові ресурси. В умовах сучасного конкурентного ринку від робітників вимагається висока кваліфікація та професіоналізм.

Однак варто зазначити, що оплата праці в сільському господарстві є однією з найнижчих серед інших галузей національної економіки. Цей фактор робить агропромисловий комплекс менш привабливим для зайнятості, особливо серед молодого та продуктивного населення (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Трудові ресурси сільського, лісового та рибного господарства Львівської області [14; 21]

Показник	2015 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
Кількість зайнятого населення у галузі, тис. осіб	184	195	192	176	90,3
Всього зайнятих	1295	1260	1235	1205	95,6
% від загальної кількості	14,2	15,5	15,5	14,6	-0,9 п.
Кількість штатних працівників у галузі, тис. осіб	9	11	11	10	90,9
Всього штатних працівників	478	536	528	535	99,8
% від загальної кількості	1,9	2,1	2,1	1,9	-0,2 п.

На жаль, статистичних даних щодо зайнятості та кількості працівників виключно у сільському господарстві немає, оскільки ці показники надаються разом з даними по лісовому та рибному господарствах. Однак, навіть за наявності таких об'єднаних даних, можна помітити, що протягом досліджуваного періоду трудові ресурси мають тенденцію до незначного, але поступового зменшення.

Отже, сільське господарство Львівської області є важливою складовою економіки регіону, з добре розвинутою структурою угідь, де переважають рілля, пасовища та сіножаті. Підприємства регіону активно застосовують сучасні агротехнології, отримують державну підтримку та орієнтуються на підвищення ефективності виробництва. Однак для подальшого сталого розвитку необхідно сприяти інвестиціям у технічне забезпечення, екологічні ініціативи та розвиток інфраструктури, що дозволить збільшити конкурентоспроможність галузі та покращити добробут сільського населення.

2.2 Аналіз виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств

Виробничий потенціал сільськогосподарських підприємств є важливою умовою для визначення можливостей та ефективності аграрного сектору області. Аналіз цього потенціалу дозволяє оцінити, наскільки сільськогосподарські підприємства готові задовольняти внутрішні потреби регіону та забезпечувати експортні можливості.

За даними статистики, у сільському господарстві Львівської області активно працюють близько 280 тисяч домогосподарств та приблизно 1390 сільськогосподарських підприємств, серед яких понад 780 фермерських господарств. Ці господарства займаються виробництвом рослинницької та тваринницької продукції, а також володіють сільськогосподарськими угіддями, кількість яких становить 869 одиниць, без врахування домогосподарств [42].

Згідно з даними Департаменту агропромислового розвитку Львівської області, регіон посідає третє місце серед усіх областей України за темпами

виробництва валової сільськогосподарської продукції та чотирнадцяте місце за обсягами виробництва продукції цієї галузі. Це свідчить про високий рівень сільськогосподарської діяльності в області порівняно з іншими регіонами.

Динаміку виробництва сільськогосподарської продукції у Львівській області представимо в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Виробництво сільськогосподарської продукції у господарствах всіх категорій Львівської області [14; 21; 43]

Рік	Зернові та зернобобові культури	Буряк цукровий фабричний	Соняшник	Картопля	Овочі	Плодові та ягідні культури
Посівна площа, тис. га						
2015	302	12	11	94	25	14
2020	307	13	31	95	42	15
2022	326	15	44	99	43	15
2023	308	15	39	99	44	15
2024	310	16	18	...	...	14
2024 до 2022, %	95,1	106,7	40,9	...	...	93,3
Урожайність, ц/га						
2015	45	470	25	172	192	80
2020	52	576	27	169	192	101
2022	59	738	25	185	196	105
2023	57	645	27	184	195	104
2024	62	739	26	...	...	...
2024 до 2022, %	105,1	100,1	104,0	...	...	...
Валовий збір, тис. т						
2015	1366	583	28	1622	484	107
2020	1607	723	85	1601	807	140
2022	1905	1109	109	1831	847	142
2023	1771	968	103	1827	859	146
2024	1915	1183	47	...	...	...
2024 до 2022, %	100,5	106,7	43,1	...	...	...

Через відсутність деяких статистичних даних, інформація у таблиці 2.6 є не повною, тому не формує чіткої картини аналізу. Бачимо, що в агропідприємствах Львівської області за досліджуваний період значно зменшилися площі, відведені для вирощування різних культур. У той же час, врожайність усіх культур зросла, крім соняшнику. Збільшення врожайності, але зменшення площ, все одно

призвели до зростання обсягів виробництва, що позитивно позначилось на фінансових результатах підприємств та стимулювало подальше вдосконалення виробничих процесів. Однак, незважаючи на збільшення виробництва, забезпеченість внутрішнього ринку та фактичне споживання на особу населення продовжують знижуватись, особливо в частині овочів, фруктів та ягід. Також бачимо, що в динаміці площі під зернові культури є найбільшими, а під плодові та ягідні культури – найменшими. Структуру посівних площ за 2025 рік у всіх категоріях господарств області покажемо на діаграмі (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Структура посівних площ за групами сільськогосподарських культур, %.

Розглядаючи виробництво сільськогосподарської продукції рослинництва, основними чинниками є площі під посівами, врожайність на одиницю площі та загальний валовий врожай. Хоча збільшення виробництва можна досягти через розширення посівних площ (екстенсивний метод), не всі сільськогосподарські підприємства мають можливість безперервно збільшувати ці площі, оскільки

земельні ресурси обмежені. Тому більшість підприємств використовує інтенсивні методи виробництва, такі як впровадження високоврожайних та морозостійких сортів, удосконалення агротехніки, механізація обробітку ґрунту, оптимальне використання добрив, боротьба з шкідниками та хворобами рослин та інші сучасні підходи. Ці інтенсивні методи дозволяють значно підвищити врожайність майже всіх видів сільськогосподарських культур, зокрема зернових, овочів, картоплі, технічних та баштанних культур, в 1,5-2,5 рази.

Динаміку виробництва основних культур у сільськогосподарських підприємствах у регіоні покажемо в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Валове виробництво сільськогосподарських культур у підприємствах
Львівської області, тис. т [14]

Культура	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
Зернові та зернобобові	1426	1279	1402	98,3
Буряк цукровий фабричний	1109	968	1183	106,7
Соняшник	109	103	47	43,1
Соя	290	370	559	192,8
Ріпак і кольза	177	192	196	110,7
Картопля	116	120	119	102,6
Овочі	36	42	38	105,5
Плодові та ягідні культури	26	30	26	100

З даних таблиці 2.7 видно, що виробництво сільськогосподарської продукції у рослинництві у підприємствах досліджуваної області збільшилося протягом розглянутого періоду, за винятком виробництва соняшнику.

Крім рослинництва, у регіоні актуальним є розвиток тваринництва. Тваринництво є надзвичайно важливою галуззю, оскільки забезпечує населення цінними продуктами харчування, такими як м'ясо, молоко та яйця, і відіграє ключову роль у продовольчій безпеці. Воно підтримує розвиток економіки, створюючи робочі місця та стимулюючи діяльність суміжних галузей – від кормовиробництва до переробної промисловості. Галузь також постачає важливу сировину для легкої, текстильної та фармацевтичної промисловості, а

побічні продукти використовуються як органічні добрива та джерело екологічного біогазу. Завдяки тісному зв'язку з рослинництвом ця галузь підвищує ефективність усього аграрного виробництва. Крім економічного значення, тваринництво має важливу соціальну роль, адже забезпечує зайнятість і розвиток сільських територій. Отже, доцільним є показати кількісну сторону розвитку тваринництва (табл. 2.8) [14].

Таблиця 2.8

Динаміка поголів'я тварин у всіх категоріях господарств області, тис. гол.

Тварини	2015 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
	Усі категорії господарств				
Велика рогата худоба	203,4	99,0	83,4	73,3	74,1
у тому числі корови	129,7	64,4	58,1	52,4	81,4
Свині	348,6	464,4	424,5	458,7	98,8
Вівці	8,6	7,7	7,8	7,4	96,1
Кози	21,9	19,5	17,7	15,7	80,5
Коні	46,8	19,8	17,5	15,2	76,8
Птиця свійська	8241,2	11065,7	11014,5	12271,5	110,9
Кролі	282,3	255,3	258,4	251,5	98,5
Бджолосім'ї, тис. сімей	64,1	65,0	65,3	65,6	100,9
	у тому числі підприємства				
Велика рогата худоба	20,1	15,3	15,1	15,4	100,6
у тому числі корови	7,8	6,8	6,8	6,6	97,1
Свині	196,7	360,4	329,6	368,7	102,3
Вівці	4,6	5,4	6,0	5,3	98,1
Кози	0,7	2,6	2,9	2,5	96,1
Коні	0,6	0,2	0,2	0,2	100
Птиця свійська	2844,1	5369,4	5431,7	6771,0	126,1
Кролі	4,1	к	к	к	-
Бджолосім'ї, тис. сімей	0,9	0,4	0,6	0,5	125,0

З даних таблиці 2.8 можемо зробити висновок, що у 2024 р. у всіх господарствах поголів'я ВРХ зменшилось на 25,9%, корів – на 18,6% порівняно із 2022 р. Це свідчить про подальший спад молочного й м'ясного скотарства. Загальна кількість свиней майже не змінилася (98,8% до 2022 р.), після падіння у 2023 р. знову зросла у 2024 р. Це теж відображає нестабільність, але без суттєвого спаду. Помітне помірне скорочення овець, кіз і коней (від –3% до –

23%). Галузі залишаються малочисельними й поступово звужуються. Зате кількість птиці зростає на 10,9% до 2022 р. – це найдинамічніший сектор і в підприємствах. Після невеликого спаду у 2023 р. спостерігається суттєвий приріст у 2024 р. Отже, найбільш проблемні галузі – скотарство (особливо корови) та дрібна рогата худоба. Найуспішніші – птахівництво та промислове свинарство. Підприємства зосереджують розвиток у галузях із високою рентабельністю – птиця, свині, частково бджільництво.

У наступній таблиці покажемо виробництво продукції галузі тваринництва (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Виробництво продукції тваринництва у господарствах всіх категорій
Львівської області, тис. т [14; 21]

Культура	Рік				
	2015	2022	2023	2024	2024 до 2022, %
Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій	170,4	202,4	208,3	230,5	116,3
у тому числі за видами велика рогата худоба	46,3	28,9	27,5	20,1	69,5
свині	65,3	72,5	77,4	82,8	114,2
вівці та кози	0,4	0,5	0,5	0,5	100
птиця свійська	55,7	96,3	98,9	124,3	129,1
кролі	1,7	1,5	1,5	1,0	66,7
коні	1,0	2,7	2,5	1,8	66,7
Обсяг виробництва (валовий надій) молока	571,2	387,5	322,9	289,0	74,6
Кількість одержаних яєць від птиці свійської, млн шт.	536,6	602,0	617,5	602,2	100,1
Обсяг виробництва (валовий настриг) вовни, т	14	13	14	14	107,7
Обсяг виробництва меду, т	694	1029	1035	1141	110,9

Як показують дані таблиці 2.14, у 2024 р. порівняно з 2022 р. загальна жива маса тварин, реалізованих на забій, зросла на 16,3%, причому найбільше збільшення спостерігається у птахівництві, де приріст досяг 29,1%. Водночас поголів'я великої рогатої худоби продемонструвало суттєве скорочення до

69,5% від рівня 2022 р., що свідчить про триваючий спад у цій галузі. Свинарство показало стабільне зростання: у 2024 р. його показники становили 114,2% від рівня 2022 р., а виробництво продукції від овець і кіз залишалося стабільним. Вирощування кролів і коней, навпаки, зазнало спадів, знизившись до 66,7% у порівнянні з 2022 р. Виробництво молока спадає, і у 2024 р. становило лише 74,6% від рівня 2022 р., що вказує на тривалу негативну тенденцію у молочному секторі. У птахівництві ситуація більш стабільна: виробництво яєць не змінилося. Настриг вовни дещо зріс – до 107,7%, що свідчить про покращення показників у вівчарстві. Виробництво меду демонструє позитивну динаміку та збільшилося на 10,9%, що може свідчити про сприятливі умови для бджільництва та його активний розвиток.

Так як ми досліджуємо діяльність сільськогосподарських підприємств, доцільним є показати у наступній таблиці 2.10 виробництво продукції тваринництва саме у тій категорії господарств.

Таблиця 2.10

Виробництво продукції тваринництва у підприємствах Львівської області,
тис. т [14; 21]

Культура	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій	133,4	144,7	171,2	128,3
у тому числі за видами велика рогата худоба	2,0	2,5	1,9	95,0
свині	49,2	55,6	58,0	117,9
вівці та кози	0,0	к	0,0	-
птиця свійська	82,2	86,6	111,3	135,4
кролі	к	0,0	к	-
коні	к	к	0,0	-
Обсяг виробництва (валовий надій) молока	30,7	31,4	33,8	110,1
Кількість одержаних яєць від птиці свійської, млн шт.	68,3	80,5	98,1	143,6
Обсяг виробництва (валовий настриг) вовни, т	к	к	к	-
Обсяг виробництва меду, т	5	8	8	160,0

Дані таблиці 2.10 показують, що у 2022-2024 роках у галузі тваринництва спостерігається загальне зростання виробництва, передусім за рахунок свинарства та птахівництва, що підтверджується значним збільшенням живої маси реалізованих тварин та приростом яєчної продукції. Порівняно з 2022 р. загальний обсяг реалізації зріс на 28,3%, а виробництво яєць – на 43,6%, що свідчить про активний розвиток цих напрямів. Водночас показники щодо великої рогатої худоби залишаються низькими та нестабільними.

Доцільно зауважити, що у таблиці наявні позначки «к», які вказують на відсутність або надто малу кількість даних щодо окремих видів тварин (вівці, кози, кролі, коні, вовна), що може свідчити про незначні обсяги виробництва або нерегулярність звітності в цих підгалузях. Незважаючи на це, виробництво молока демонструє помірне зростання, а меду – значне збільшення (на 60% до 2022 р.), що підкреслює розвиток бджільництва. Загалом структура тваринництва зміщується в бік більш продуктивних і рентабельних напрямів, тоді як окремі традиційні види практично не відображені у звітності.

На рисунку 2.3 покажемо структуру виробництва м'яса за видами у забійній вазі всіма категоріями господарств.

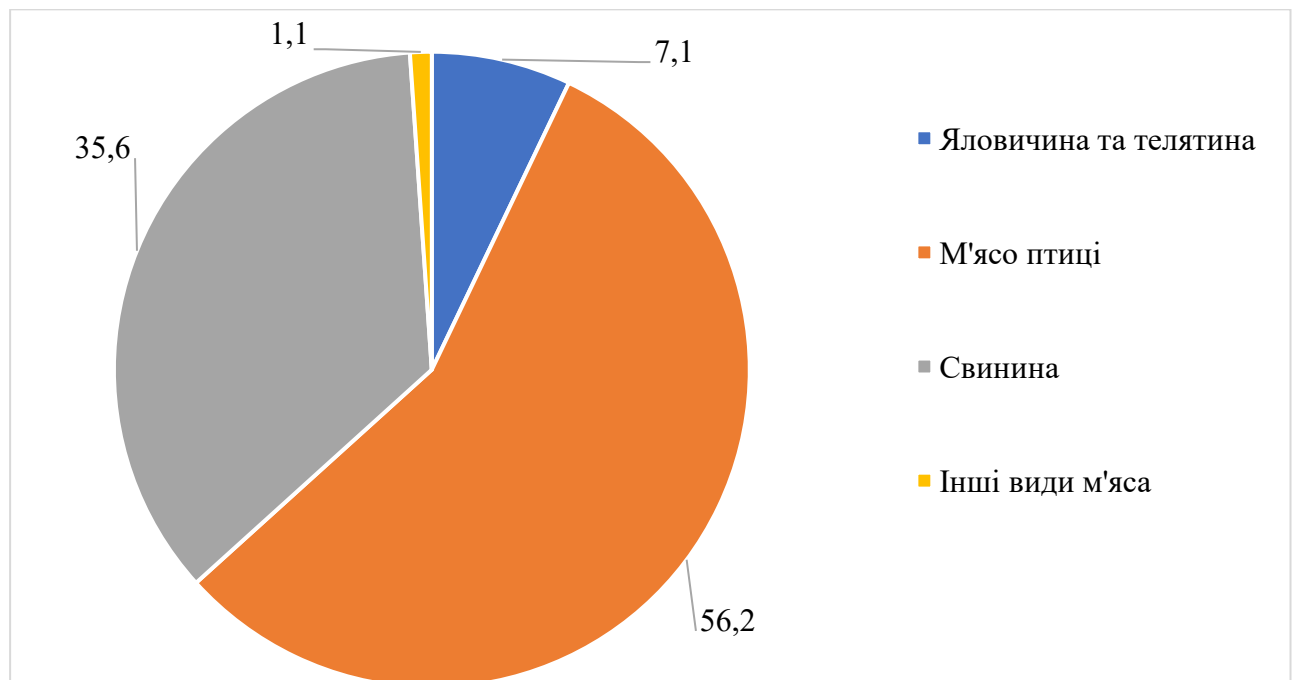

Рис. 2.3. Структура виробництва м'яса за видами у забійній вазі всіма категоріями господарств за 2024 р., %.

Як показує рисунок 2.3, структура виробництва м'яса у забійній вазі за 2024 рік показує чітку домінантність м'яса птиці, яке формує понад половину загального обсягу. Свинина займає трохи більше третини, залишаючись другою за значенням категорією. Натомість частка яловичини та телятини є невеликою, а інші види м'яса майже не впливають на загальну структуру. Такий розподіл свідчить про орієнтацію галузі на найбільш рентабельні та швидкорослі види тваринництва, насамперед птахівництво.

Логічно, що після кількісного аналізу виробництва продукції доцільно оцінити її вартість. Зрозуміло, що високі фінансові показники є важливим індикатором ефективності виробництва, конкурентоспроможності продукції та підприємств загалом. Високі прибутки визначають подальші кроки, зокрема, щодо продовження діяльності, залучення інвестицій, отримання кредитів, а також може стати чинником для прийняття рішення про закриття чи зміну профілю виробництва або об'єднання з іншими підприємствами. Усі ці процеси залежать від фінансової стабільності та ліквідності господарюючих суб'єктів, які стимулюють покращення виробничих процесів, підвищення рівня заробітної плати та поліпшення матеріального добробуту працівників.

Але, на жаль, в сьогоденних умовах у статистичних джерелах вартісні показники діяльності сільськогосподарських підприємств відсутні і це погіршує точність аналізу. Тому виходимо з того, що є в наявності. Нижче наведемо дані виробництва продукції сільського господарства області за видами (у постійних цінах 2021 року), які, наголосимо, не описують фінансові показники, оскільки офіційна статистика у цьому випадку подає інформацію не у грошовому вираженні, а у натурально-вартісних показниках, розрахованих у постійних цінах базового року. Зауважимо, що такий підхід дає змогу:

- усунути вплив інфляції та коливань цін на сільськогосподарську продукцію;
- забезпечити порівнюваність динаміки виробництва між роками;
- відобразити структуру виробництва (частки видів продукції), а не фінансові доходи від її реалізації (табл. 2.11 і 2.12).

Таблиця 2.11

Продукція сільського господарства за видами, (у постійних цінах 2021 року, млн грн) [14; 21]

Продукція	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., +,-
	Україна			
Продукція сільського господарства, всього	1004178,3	1115463,0	1077943,2	107,3
	Львівська область			
Продукція сільського господарства, всього	47740,4	48052,3	51842,3	108,6
% області до України	4,7	4,3	4,8	+0,1
у тому числі:	Україна			
продукція рослинництва	794230,2	904630,0	866578,3	109,1
	Львівська область			
продукція рослинництва	34969,3	35442,3	38647,3	110,5
% області до України	4,4	3,9	4,5	+0,1
	Україна			
продукція тваринництва	209948,1	210833,0	211364,9	100,7
	Львівська область			
продукція тваринництва	12771,1	12610,0	13195,0	103,3
% області до України	6,1	6,0	6,2	+0,1
з них: підприємства	Україна			
продукція сільського господарства, всього	672143,3	782637,5	765876,9	113,9
	Львівська область			
продукція сільського господарства, всього	26840,4	27621,7	31858,7	118,7
% області до України	4,0	3,5	4,2	+0,2
у тому числі:	Україна			
продукція рослинництва	555626,4	660346,0	637225,7	114,7
	Львівська область			
продукція рослинництва	20691,4	21044,8	24184,4	116,9
% області до України	3,7	3,2	3,8	+0,1
	Україна			
продукція тваринництва	116516,9	122291,5	128651,2	110,4
	Львівська область			
продукція тваринництва	6149,0	6576,9	7674,3	124,8
% області до України	5,3	5,4	6,0	+0,7

З даних таблиці 2.11 випливає, що в Україні обсяг сільськогосподарської продукції у 2024 р. зріс на 7,3%, а у Львівській області зростання більше на 8,6%. Частка області в загальноукраїнському виробництві також підвищилась. Продукція рослинництва зросла в Україні на 9,1%, у Львівській області – на 10,5%. Область збільшує свою частку на ринку. У тваринництві темпи зростання в Україні невисокі – 0,7%, а у Львівській області вони вищі на 3,3%. Частка регіону у цьому виді продукції також збільшується. Найбільше зростання показують сільськогосподарські підприємства. В Україні їхній приріст становить 13,9%, у Львівській області – 18,7%. Особливо швидко зростає тваринництво підприємств Львівщини на +24,8%. Це свідчить про активний розвиток та модернізацію. Загалом Львівська область розвивається швидше, ніж Україна в середньому. Її роль у сільському господарстві країни поступово посилюється.

Структуру продукції сільського господарства області покажемо в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Продукція сільського господарства Львівської області за видами,
(у постійних цінах 2021 року; у % до підсумку) [14]

Культура	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., +,-
Продукція сільського господарства	100,0	100,0	100,0	-
<i>Продукція рослинництва</i>	73,2	73,8	74,5	+1,3
з неї:				
зернові та зернобобові культури	25,3	23,5	23,4	-1,9
технічні культури	22,1	24,4	27,0	+4,9
картопля, овочі та баштанні	21,4	21,4	19,7	-1,7
у тому числі картопля	11,0	10,9	10,0	-1,0
плодові та ягідні, виноград	2,6	2,7	2,4	-0,2
кормові культури	1,2	1,2	1,1	-0,1
інша продукція рослинництва	0,6	0,6	0,9	+0,3
<i>Продукція тваринництва</i>	26,8	26,2	25,5	-1,3
з неї:				
вирощування с/г тварин	16,8	17,5	18,0	+1,2
молоко	7,0	5,8	4,8	-2,2
яйця	2,5	2,5	2,3	-0,2
вовна	0	0	0	-
інша продукція тваринництва	0,5	0,4	0,4	-0,1

З даних таблиці 2.12 видно, що у 2022-2024 рр. у структурі продукції сільського господарства Львівської області спостерігається поступове зміщення акценту в бік рослинництва. Частка рослинницької продукції зростає, насамперед за рахунок технічних культур, які демонструють стабільне нарощування та стають все важливішою складовою аграрного виробництва області. Натомість зменшення частки зернових, картоплі та овочів вказує на перегляд господарствами виробничих пріоритетів та можливий вплив погодних умов і ринкової кон'юнктури. Тваринницька галузь дещо скоротила свою частку. Найбільш відчутним є падіння виробництва молока, що відображає загальноукраїнську тенденцію скорочення поголів'я корів та зниження рентабельності молочного скотарства. Виробництво м'яса, навпаки, трохи зросло, але цього недостатньо, щоб компенсувати загальне зниження частки тваринництва. Отже, аграрний сектор Львівщини демонструє поступове посилення рослинницького напрямку та відхід від молочного виробництва, що свідчить про структурну перебудову під впливом економічних і виробничих чинників. Також структуру продукції сільського господарства за видами продемонструємо на діаграмі (рис. 2.4).

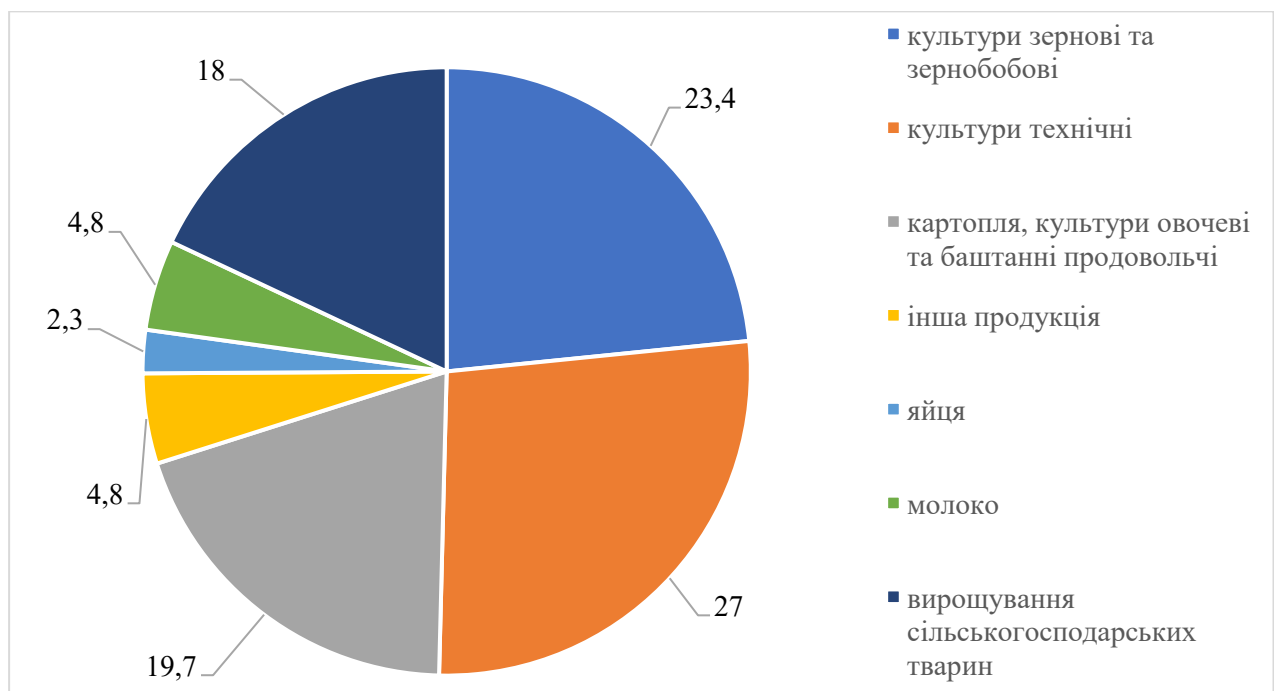

Рис. 2.4. Структура сільськогосподарської продукції у всіх категоріях господарств за 2024 рік, %.

З аналізу рисунку 2.4 видно, що у структурі сільськогосподарської продукції за 2024 рік домінують технічні культури (27%) та зернові й зернобобові культури (23,4%), які разом формують основну частку виробництва. Значну частку також займають картопля та овочево-баштанні культури (19,7%). Тваринницька продукція представлена переважно вирощуванням сільськогосподарських тварин (18%), тоді як молоко (4,8%) та яйця (2,3%) мають меншу вагу. Частка іншої продукції залишається незначною. Це свідчить про переорієнтацію аграрного виробництва області на рослинництво з акцентом на технічні та зернові культури.

Отже, бачимо, що особливу увагу привертає тенденція зменшення обсягів виробництва тваринництва. Це пов'язано з високими витратами на корми, низькою рентабельністю та складністю вирощування тварин. Внаслідок цього більшість агропідприємств орієнтується на вирощування сільськогосподарських культур, де доступні більш вигідні умови, такі як лізинг техніки, високоврожайні сорти, ефективні засоби захисту рослин, а також можливість використання сучасних агротехнічних методів та розширення експортних можливостей.

На основі наведеного можна зробити висновок, що для ефективного управління економічним потенціалом підприємств Львівської області необхідно враховувати всі його складові та забезпечувати їх раціональне використання. Елементи потенціалу підприємства взаємодіють як у статичному, так і в динамічному режимах, що визначає структуру підприємства та його здатність адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Виробничий потенціал є складною, динамічною системою, яка забезпечує ефективність господарської діяльності та сприяє розвитку підприємств.

Оцінюючи потенціал підприємств Львівської області, слід зазначити, що вони розташовані у всіх районах області, зокрема в регіонах з високою концентрацією населення та природних ресурсів.

Щодо інноваційного потенціалу, важливо брати до уваги впровадження новітніх технологій та інноваційних рішень, хоча аграрний сектор значно поступається за цими показниками іншим галузям. Обсяги інвестицій у сільське

господарство знижуються, що зумовлено загальною економічною ситуацією в країні.

Що стосується трудового потенціалу аграрних підприємств, рівень оплати праці в сільському господарстві залишається одним із найнижчих серед усіх галузей економіки. Середня номінальна заробітна плата потребує підвищення, а чисельність працівників у цій сфері зменшується.

Маркетинговий потенціал агропідприємств оцінили за обсягом вартості сільськогосподарської продукції, розрахованої у порівняльних цінах 2021 року.

Отже, виробничий потенціал сільськогосподарських підприємств функціонує як відкрита система, що постійно взаємодіє з зовнішнім середовищем шляхом обміну інформацією та ресурсами. Ефективне використання можливостей зовнішнього середовища сприяє оптимальному функціонуванню цієї системи. Зміни в макроекономічному середовищі можуть суттєво впливати на економічний потенціал підприємств, тому взаємодія із зовнішнім середовищем є критично важливою для успішного управління потенціалом.

2.3 Оцінка економічної ефективності сільськогосподарського виробництва

Оцінка економічної ефективності сільськогосподарського виробництва передбачає комплексний аналіз результативності використання ресурсів і досягнутих виробничих результатів. Вона включає визначення співвідношення між отриманими доходами та витратами, оцінку рівня рентабельності, продуктивності праці, а також інтенсивності використання матеріально-технічної бази.

Аналіз економічної ефективності діяльності підприємств – це процес оцінки результатів господарської діяльності з точки зору того, наскільки ефективно використовуються різні ресурси для досягнення поставлених цілей. Він охоплює вивчення результативності в галузях, що впливають на фінансовий стан

підприємства, таких як виробництво, рентабельність, управління витратами та доходами, а також використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів. При цьому оцінюють такі ключові показники: продуктивність праці; виручка від реалізації продукції; собівартість виробництва; прибутковість та рентабельність; використання ресурсів.

Оцінка ефективності окремих видів продукції допомагає визначити найбільш рентабельні напрямки діяльності, а також виявити проблемні сфери, що потребують удосконалення або модернізації. Це, у свою чергу, сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на оптимізацію виробництва, підвищення конкурентоспроможності та стабільний розвиток аграрних підприємств.

У таблиці 2.13 наведемо динаміку кількісних показників урожайності сільськогосподарських культур у підприємствах Львівської області.

Таблиця 2.13

Урожайність основних сільськогосподарських культур у підприємствах
Львівської області, ц/га [14]

Культура	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
Зернові та зернобобові	58,5	57,5	61,8	105,6
з них: озима пшениця	52,3	49,7	54,3	103,8
яра пшениця	44,2	40,0	45,3	102,5
жито	33,8	31,0	33,1	98,0
кукурудза	87,5	95,6	96,0	109,7
зернобобові	19,0	21,7	20,3	106,8
Цукровий буряк	738	659	739	100,1
Соняшник	25,1	26,5	26,8	106,8
Ріпак і кольза	37,7	34,5	38,2	101,3
Картопля	185	184	...	-
Овочі відкритого ґрунту	195	196	...	-
Овочі закритого ґрунту	546	558	...	-
Зерняткові культури	141,7	146,7	...	-
Кісточкові культури	67,5	66,6	...	-
Ягідні культури	52,5	58,2	...	-
Виноград	1420	1429	...	-

... - дані відсутні

Як бачимо з таблиці 2.13, у 2022-2024 рр. підприємства Львівської області демонструють переважно позитивну динаміку урожайності. Урожайність зернових і зернобобових зросла на 5,6%, зокрема найбільше – кукурудзи (+9,7%) та зернобобових (+6,8%). Озима та яра пшениця також покращили результати, тоді як жито знизило урожайність на 2%. Серед технічних культур стабільні показники мають цукровий буряк, а соняшник і ріпак демонструють помірне зростання. За овочевою та садівничо-ягідною групами дані за 2024 р. відсутні, але 2022-2023 рр. свідчать про стабільність.

Загалом урожайність у рослинництві області зростає або залишається стабільною, що свідчить про підвищення ефективності виробництва та адаптацію технологій.

У наступній таблиці 2.14 наведемо динаміку виробництва продукції тваринництва у підприємствах досліджуваної області.

Таблиця 2.14

Виробництво основних видів продукції тваринництва у підприємствах
Львівської області, тис. т [14]

Продукція	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій	133,4	144,7	171,2	128,3
у тому числі за видами				
велика рогата худоба	2,0	2,5	1,9	95,0
свині	49,2	55,6	58,0	117,9
птиця свійська	82,2	86,6	111,3	135,4
Забійна маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій	100,5	108,8	129,3	128,7
у тому числі за видами				
яловичина та телятина	1,2	1,5	1,2	100,0
свинина	36,0	40,6	42,4	117,8
м'ясо птиці	63,3	66,7	85,7	135,4
Обсяг виробництва (валовий надій) молока	30,7	31,4	33,8	110,1
Кількість одержаних яєць від птиці свійської, млн шт	68,3	80,5	98,1	143,6
Обсяг виробництва меду, т	5	8	8	160,0

Згідно даних таблиці 2.14, у 2024 році підприємства Львівської області суттєво наростили виробництво основних видів тваринницької продукції порівняно з 2022 роком. Загальна жива та забійна маса тварин зросла на понад 28%, що зумовлено передусім збільшенням обсягів виробництва м'яса птиці та свинини (зростання на 35% та $\approx 18\%$ відповідно). Водночас виробництво яловичини залишилось на рівні 2022 року, а по великій рогатій худобі навіть спостерігається незначне зниження. Також зросли обсяги виробництва молока (на 10%) та яєць (на 44%). Найбільше зростання зафіксовано у виробництві меду – на 60%. Загалом тваринницька галузь області демонструє стійке зростання, особливо у сегменті птахівництва та свинарства.

Структуру виробництва м'яса за видами у відсотках до загального обсягу виробництва у забійній масі усіма категоріями господарств області, у тому числі підприємствами, за 2024 рік покажемо на рисунку 2.4.

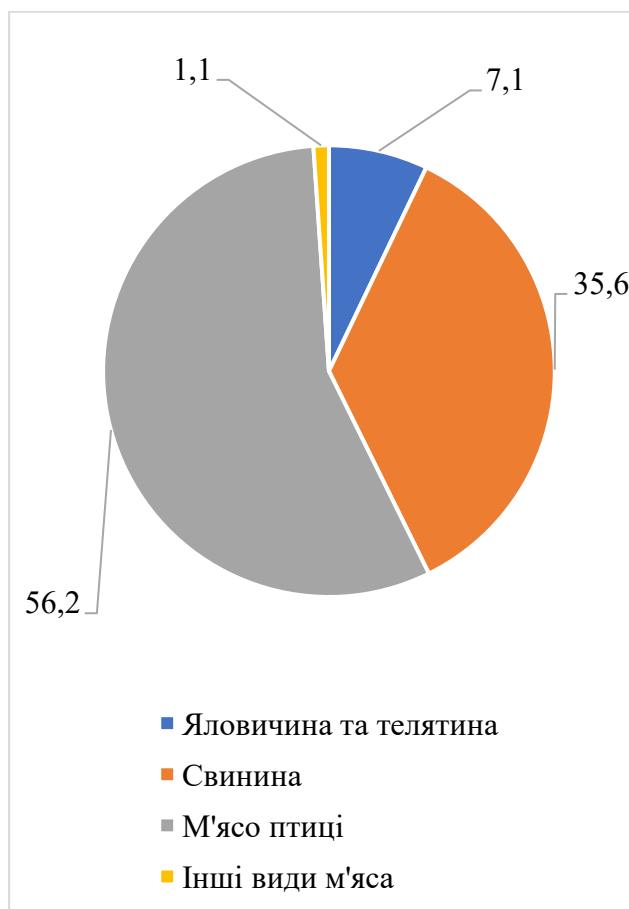

Рис. 2.5. Структура виробництва м'яса у всіх категоріях господарств, %.

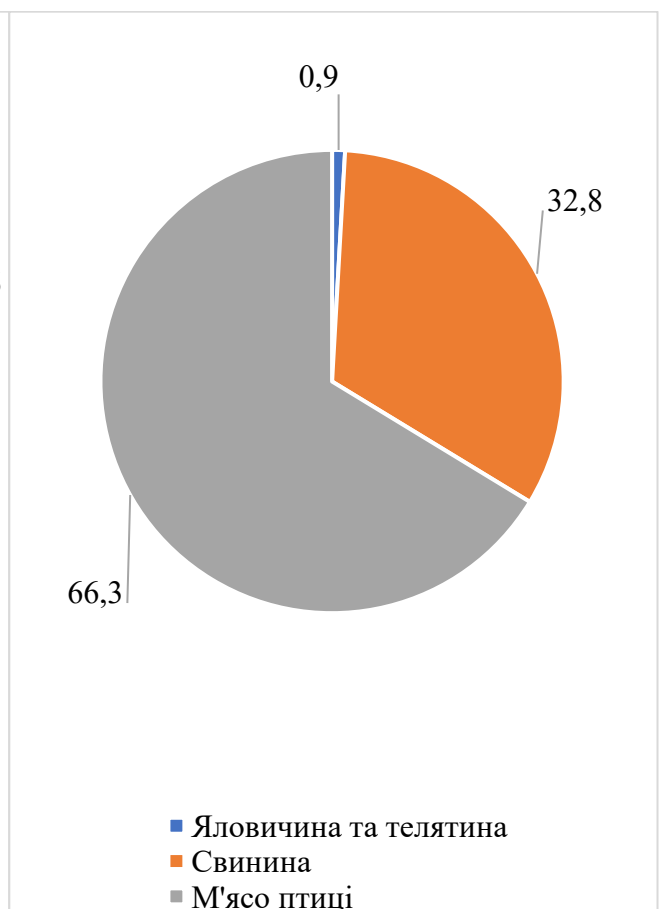

Рис. 2.6. Структура виробництва м'яса у підприємствах, %.

Бачимо з рисунків 2.4 і 2.5, що як у всіх господарствах, так і у підприємствах, структура виробництва м'яса свідчить про домінуючу роль птахівництва у загальному м'ясному балансі. У більшості випадків частка м'яса птиці є найбільшою, суттєво випереджаючи свинину та яловичину. Це відповідає загальній тенденції до зростання виробництва доступніших та швидкорослих видів м'яса.

У підприємствах частка м'яса птиці, як правило, ще вища, ніж у всіх категоріях господарств, що свідчить про високу концентрацію та індустріалізацію птахівництва. Частка свинини посідає друге місце і також демонструє стабільне зростання, тоді як частка яловичини залишається найменшою через скорочення поголів'я великої рогатої худоби та нижчу економічну ефективність її виробництва.

Доцільно зауважити, що висока продуктивність праці є ключовим чинником конкурентоспроможності: вона забезпечує зниження собівартості продукції, підвищення прибутковості, кращу якість виробів та швидшу реакцію на потреби ринку. Тому систематичний аналіз продуктивності дає можливість підприємству своєчасно ухвалювати управлінські рішення та зміцнювати свої позиції на ринку.

У таблиці 2.15 наведемо розрахункові дані продуктивності тварин.

Таблиця 2.15

Продуктивність сільськогосподарських тварин у господарствах Львівської області [14]

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
Середній річний надій молока від однієї корови, кг				
Господарства усіх категорій	5085	5012	4983	98,0
підприємства	5550	5380	5811	104,7
Середньорічний настриг вовни з однієї вівці, кг				
Господарства усіх категорій	2,7	2,7	2,7	100,0
підприємства	к	к	к	-
Одержано приплоду у підприємствах у розрахунку на 100 маток, голів				
Телят	66	63	62	93,9
Поросят	3346	2288	2705	80,8
Ягнят і козенят	52	47	27	51,9

Як показують дані таблиці 2.15, у 2024 році продуктивність сільськогосподарських тварин у Львівській області змінилася нерівномірно. Середній річний надій молока у всіх категоріях господарств дещо знизився (до 98% рівня 2022 року), тоді як у підприємствах навпаки зріс – до 104,7%, що свідчить про покращення технологій утримання та годівлі. Настриг вовни залишився стабільним і не змінився за три роки.

Водночас відтворення поголів'я в підприємствах помітно погіршилося: кількість отриманого приплоду від маток зменшилася за всіма видами тварин, особливо у вівчарстві та козівництві (до 51,9% від рівня 2022 року) та у свинарстві (до 80,8%).

Це вказує на проблеми в галузі відтворення – можливі зміни в структурі поголів'я, зниження продуктивності маточного складу або скорочення обсягів утримання.

Загалом спостерігається покращення молочної продуктивності в підприємствах, але погіршення показників відтворення тварин.

Далі покажемо розрахунок продуктивності праці (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

Продуктивність праці в підприємствах, на 1 зайнятого у сільськогосподарському виробництві у постійних цінах 2021 року, тис. грн

Галузь	Україна	Львівська область	Відхилення, +, -
	<i>2022 рік</i>		
Сільське господарство	1682,7	2594,8	+912,1
рослинництво	1667,9	2842,2	+1174,3
тваринництво	1757,2	2006,9	+249,7
	<i>2023 рік</i>		
Сільське господарство	2112,0	2687,7	+575,7
рослинництво	2143,8	2941,3	+797,5
тваринництво	1955,6	2106,6	+151,0
	<i>2024 рік</i>		
Сільське господарство	2963,9	3185,9	+222,0
рослинництво	2676,1	3454,9	+778,8
тваринництво	2346,7	2954,2	+607,5

Як показують дані таблиці 2.16, у 2022-2024 роках продуктивність праці в аграрному секторі Львівської області стабільно перевищувала середній показник по Україні у всіх видах діяльності (сільське господарство загалом, рослинництво, тваринництво). Водночас різниця між регіоном та країною має тенденцію до зменшення. У 2022 році розрив був найбільшим, особливо в рослинництві (+1174,3 тис. грн), що свідчить про значну перевагу Львівщини в цьому напрямі.

У 2023 році відставання України скоротилося, зокрема в сільському господарстві загалом (+575,7 проти +912,1 тис. грн у 2022 році) та у тваринництві.

У 2024 році Львівська область і надалі зберігає вищу продуктивність, але різниця в цілому стає меншою, особливо в сільському господарстві загалом (+222,0 тис. грн).

Отже, Львівська область залишається продуктивнішим регіоном у порівнянні з середніми показниками України, проте темпи зростання продуктивності по країні випереджають регіон, що поступово скорочує розрив. Найвищі конкурентні переваги області зберігаються у рослинництві.

РОЗДІЛ 3

ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОГРАМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

3.1 Необхідність формування цілей та завдань програми підвищення ефективності у сільськогосподарських підприємствах

Підвищення ефективності виробництва у сільськогосподарських підприємствах – це комплекс заходів, спрямованих на поліпшення результативності виробничих процесів, оптимізацію використання ресурсів та збільшення доходності сільськогосподарського підприємства. Це включає в себе покращення якості та кількості продукції, зменшення витрат, підвищення рентабельності, застосування інноваційних технологій і поліпшення управління. Основною метою є досягнення стійкого економічного розвитку, покращення фінансових результатів і конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Ключові аспекти підвищення ефективності у сільському господарстві розглянемо на рисунку 3.1.

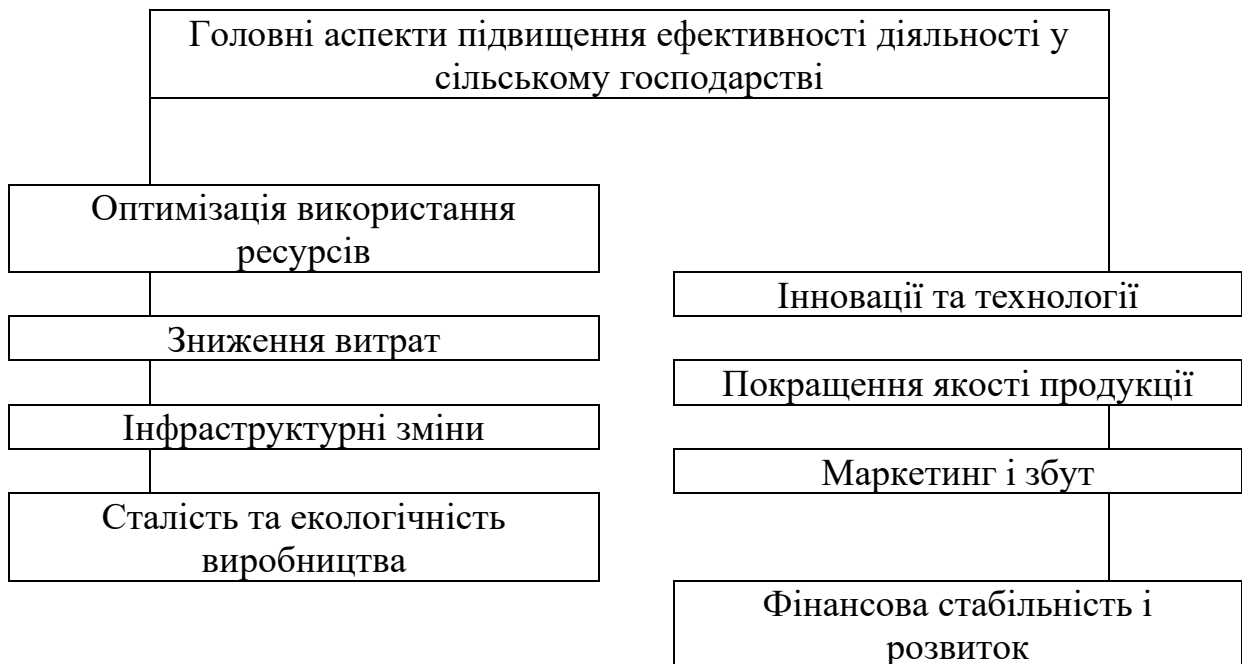

Рис. 3.1. Аспекти підвищення ефективності у сільському господарстві
(пропонується).

Далі детально опишемо складові кожного із запропонованих аспектів.

1. Оптимізація використання ресурсів:

- раціональне використання земельних ділянок для забезпечення високої врожайності та збереження родючості ґрунтів (правильний підбір сівозміни, використання ґрунтообробних технологій, обробка земель для уникнення виснаження);
- ефективне управління працівниками, підвищення кваліфікації та мотивація персоналу;
- використання сучасної сільськогосподарської техніки та обладнання, що дозволяє знижувати витрати праці та підвищувати точність виконання робіт.

2. Інновації та технології:

- впровадження новітніх технологій у вирощування культур (система точного землеробства, автоматизація поливу, сучасні методи збереження врожаю);
- використання генетично покращених сортів рослин і порід тварин для підвищення продуктивності та стійкості до хвороб.
- впровадження інтелектуальних систем управління господарствами, що дозволяє збирати, аналізувати і використовувати дані для прийняття рішень в реальному часі [72].

3. Зниження витрат:

- зниження витрат на енергію через використання відновлюваних джерел енергії (сонячні панелі, біогазові установки) та оптимізацію енергоспоживання;
- пошук вигідних постачальників, групові закупівлі, використання сезонних знижок;
- застосування точних доз для кожної рослини, використання біопрепаратів, інтегровані системи захисту рослин.

4. Покращення якості продукції:

- впровадження сертифікаційних стандартів (органічні сертифікати, GlobalG.A.P.), що підвищує довіру споживачів і дозволяє отримувати вищі ціни за продукцію;

- створення системи контролю якості на всіх етапах виробництва;
- підвищення конкурентоспроможності продукції через поліпшення її органолептичних характеристик (смак, запах, зовнішній вигляд).

5. Маркетинг і збут:

- створення власних брендів, участь у виставках і ярмарках, продаж через онлайн-платформи;
- пошук нових ринків збуту як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках (експорт продукції);
- використання ефективних маркетингових стратегій для залучення нових споживачів і партнерів.

6. Сталість та екологічність виробництва:

- впровадження сталих методів сільського господарства для збереження навколишнього середовища та стабільності виробництва (органічні добрива, зменшення хімічного навантаження);
- підвищення біорізноманіття на землях підприємства, що може сприяти поліпшенню врожайності і зменшенню потреби в агрохімікатах.

7. Фінансова стабільність і розвиток:

- оптимізація витрат і доходів підприємства для досягнення фінансової стабільності;
- залучення інвестицій для модернізації виробництва і впровадження нових технологій;
- створення фінансових резервів для адаптації до змінюваних умов ринку та непередбачених ситуацій (наприклад, посухи або неврожаї).

8. Інфраструктурні зміни:

- розвиток транспортної та складської інфраструктури для зменшення витрат на логістику та збільшення швидкості постачання продукції;
- розширення та модернізація енергетичної інфраструктури для забезпечення стабільності енергопостачання та зниження витрат на енергоносії;
- модернізація технічних і виробничих приміщень, що дозволяє покращити умови праці та знизити витрати на обслуговування.

Внаслідок практичного застосування шляхів підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності сільськогосподарські підприємства досліджуваної області отримують конкретну вигоду, а саме:

- збільшення прибутку – за рахунок зниження витрат та оптимізації виробничих процесів;
- конкурентоспроможність – підвищення якості та стабільності продукції дозволить підприємствам займати кращі позиції на ринку;
- стійкість до змін – активне впровадження інновації здатне швидше адаптувати підприємства до змін зовнішнього середовища та ринкових умов;
- екологічність – застосування сталих практик ведення сільського господарства сприяє збереженню природних ресурсів і зменшенню шкоди для довкілля;
- розширення ринку збуту – саме завдяки підвищеній якості та використанню новітніх методів маркетингу, підприємства можуть виходити на нові ринки як в Україні, так і за кордоном;
- підвищення ефективності використання ресурсів – оптимізація витрат води, енергії та матеріалів зменшить затрати та збільшить рентабельність.

Отже, підвищення ефективності у сільськогосподарських підприємствах є важливим процесом, який охоплює багато аспектів виробництва і управління, та є основою для забезпечення сталого розвитку та успіху підприємства на сучасному ринку. Тому формування чітких цілей та завдань для програми підвищення ефективності в сільськогосподарських підприємствах є критично важливим етапом у розвитку аграрного сектору. Це дозволяє підприємствам оптимізувати використання ресурсів, покращити якість продукції, збільшити рентабельність, забезпечити сталість виробництва та підвищити конкурентоспроможність на ринку.

На наш погляд, враховуючи попередньо описані аспекти підвищення ефективності виробництва та отримані від них конкретні вигоди для сільськогосподарських підприємств, для формування цілей та завдань програми актуальними можуть бути такі етапи:

1. Аналіз поточного стану аграрного підприємства, який необхідно провести, щоб вивчити фінансові результати (прибутковість, витрати, інвестиції), зробити оцінку ефективності використання земельних ресурсів, сільськогосподарської техніки, робочої сили, оцінити якість продукції та рівень її конкурентоспроможності, проаналізувати процеси виробництва та збуту, щоб визначити головні проблеми та слабкі місця, які необхідно вирішити в рамках програми підвищення ефективності.

2. Цілі програми, які повинні бути чіткими, вимірними, досяжними та орієнтованими на досягнення довгострокових результатів, а саме:

- підвищення продуктивності та рентабельності – зменшення витрат на 1-цю продукції, поліпшення використання землі, техніки та робочої сили;
- забезпечення сталості виробництва – впровадження сталих технологій, які знижують негативний вплив на навколишнє середовище (зменшення використання хімічних засобів захисту рослин або впровадження сівозміни);
- покращення якості продукції – зниження рівня браку, підвищення смакових та інших властивостей продукції;
- підвищення конкурентоспроможності підприємства – покращення логістики, налагодження каналів збуту, застосування маркетингових стратегій;
- інновації та технологічні оновлення – впровадження новітніх технологій у виробничий процес, автоматизація та цифровізація аграрного виробництва.

3. Завдання програми, які мають бути конкретними кроками, що дозволять досягти поставлених цілей. До того ж кожне завдання повинно мати чіткі терміни виконання та відповідальних осіб, а саме:

- оптимізація витрат на виробництво – проведення аналізу поточних витрат на матеріали, техніку, енергоносії тощо та розробка заходів щодо їх скорочення, без шкоди для якості;
- розвиток системи контролю якості продукції – введення стандартів якості, сертифікація продукції, моніторинг усіх етапів виробництва;
- покращення управління підприємством – впровадження системи управлінського обліку, планування, моніторингу фінансів і ефективності;

- впровадження нових агротехнологій – інвестиції в новітнє обладнання для обробки ґрунтів, покращення зрошення, застосування сучасних методів обробки рослин та боротьби зі шкідниками;

- розвиток нових ринків збуту – залучення нових партнерів та клієнтів через маркетингові кампанії, участь у виставках, застосування онлайн-платформ для продажу;

- навчання та розвиток персоналу – підвищення кваліфікації працівників через тренінги, семінари, навчання сучасним технологіям.

4. Оцінка та моніторинг ефективності програми, створення механізмів для якої дозволяє вчасно коригувати курс програми, якщо виявляються проблеми, та оцінювати досягнення поставлених цілей. Для цього необхідно:

- встановити чіткі показники ефективності (KPIs), які дозволяють вимірювати прогрес;

- запровадити регулярний моніторинг і аналіз даних за допомогою системи управлінського обліку або інноваційних аграрних програм;

- створити зворотний зв'язок для отримання даних від учасників програми та коригування стратегії в реальному часі;

- проводити аудити результатів на всіх етапах реалізації програми [71].

5. Впровадження низки ключових чинників успіху програми підвищення ефективності:

- системний підхід – програма повинна охоплювати всі аспекти діяльності підприємства: від технологічних процесів до управління персоналом;

- інвестиції в інновації – вкладення в нові технології, обладнання та процеси;

- гнучкість та адаптація до змін – підприємства повинні мати можливість адаптуватися до змін у ринковій ситуації або технологічному прогресі;

- рівень кваліфікації управлінців та персоналу – якщо підприємство не має достатньо кваліфікованих кадрів, програма може не дати бажаного результату.

Отже, на основі вище описаного можемо запропонувати конкретні цілі та завдання для сільськогосподарських підприємств Львівської області (рис. 3.2).

Цілі та завдання для сільськогосподарських підприємств Львівської області	
<i>Ціль 1</i>	Підвищення урожайності сільськогосподарських культур на 20% за рахунок впровадження нових технологій обробітку землі
Завдання 1.1	Закупити та впровадити нове обладнання для обробітку ґрунтів
Завдання 1.2	Провести тренінги для агрономів з нових методів обробки
<i>Ціль 2</i>	Скорочення витрат на виробництво на 10% за рахунок оптимізації витратних матеріалів
Завдання 2.1	Провести аналіз витрат на добрива та пестициди
Завдання 2.2	Переглянути постачальників та впровадити систему знижок за обсяги
<i>Ціль 3</i>	Розширення ринків збуту на 15% через участь у міжнародних виставках
Завдання 3.1	Підготувати стратегію просування продукції на нових ринках
Завдання 3.2	Участь у двох міжнародних виставках протягом року

Рис. 3.2. Цілі та завдання для сільськогосподарських підприємств Львівської області (пропонується).

Формування чітких цілей та завдань для програми підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств є основою для їх сталого розвитку, підвищення конкурентоспроможності та економічної стабільності. Програма повинна бути чітко структурованою, з урахуванням специфіки кожного підприємства та включати механізми оцінки результатів та адаптації до змін.

Завдяки впровадженню програми підвищення ефективності аграрних підприємств досліджуваної області з врахуванням сезонності виробництва та впливу кліматичних ризиків, слід очікувати позитивні зміни, а саме:

- зростання продуктивності завдяки модернізації техніки та впровадженню інноваційних агротехнологій;
- покращення інфраструктури для зберігання та переробки продукції; підвищення питомої ваги фермерських та приватних господарств у структурі виробництва;
- розширення садівництва та ягідництва як високорентабельного напрямку;
- підвищення уваги до органічного виробництва та екологічно чистої продукції;
- державна підтримка та фінансова стабілізація галузі, що включає субсидії, дотації та кредитування сільгоспвиробників.

3.2 Обґрунтування заходів із вдосконалення використання економічних ресурсів для виробництва сільськогосподарської продукції з врахуванням зарубіжного досвіду

Рациональне використання економічних ресурсів – землі, праці, капіталу, інноваційних технологій та управлінських рішень, є ключовим фактором підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

Розвиток сільського господарства в економічно розвинених країнах світу демонструє, що підвищення ефективності аграрного виробництва є результатом не лише технічного прогресу, а й продуманої державної політики, високої культури землеробства, використання інновацій, кооперації та інтеграції. Досвід таких країн, як США, Німеччина, Франція, Нідерланди, Польща, Данія, Канада, показує, що ефективність досягається через системний підхід до розвитку аграрного сектору – від технологій до ринкових і соціальних механізмів [68].

У контексті сучасних викликів – дефіциту фінансових ресурсів, зміни клімату, трансформації ринку праці, інтеграції України до глобального ринку та європейського простору – особливої ваги набуває вивчення й адаптація успішних моделей зарубіжного досвіду:

1.1. Американська модель (США, Канада) – інноваційно-технологічна, яка характеризується високим рівнем механізації, автоматизації та цифровізації агровиробництва, і наділена такими рисам:

- використання точного землеробства (GPS-керування технікою, дрони, сенсори вологості, супутниковий моніторинг);
- масове впровадження біотехнологій (генетично модифіковані культури, ефективні добрива, засоби захисту);
- висока капіталомісткість виробництва – значні інвестиції в техніку та технології;
- розвинена система аграрного консалтингу й наукового супроводу фермерів (Land Grant Universities, extension services);
- широкі програми державного страхування врожаю та цінової підтримки фермерів [41].

Завдяки такій моделі результатом є висока продуктивність праці, де один працівник забезпечує продовольством до 100 осіб; а рентабельність і стабільність підтримується завдяки державним гарантіям і страхуванню.

1.2. Європейська модель (Німеччина, Франція, Нідерланди, Данія) – інтеграційно-кооперативна, основою якої є поєднання високої технологічності з соціальною орієнтацією та екологічною відповідальністю. Для неї характерні:

- розвиток фермерських господарств середнього розміру, об'єднаних у кооперативи для спільних закупівель, переробки та збуту продукції;
- державна підтримка інновацій та екологічних стандартів (органічне землеробство, енергоефективні технології);
- жорстка система сертифікації та якості продукції;
- спільна аграрна політика ЄС (CAP): дотації на гектар землі, підтримка молодих фермерів, програми сталого розвитку села;
- активна цифровізація – використання систем управління фермою, роботизація тваринництва, моніторинг урожайності.

Результатом такої моделі є стійкість до цінових коливань, висока якість продукції, екологічна безпека та стабільний рівень доходів фермерів.

1.3. Скандинавська модель (Швеція, Фінляндія, Данія) – соціально-екологічна, що орієнтована на збалансований розвиток аграрного виробництва, екологічну безпеку та підвищення добробуту сільського населення, головними характеристиками якої є:

- підтримка органічного виробництва та скорочення використання хімічних засобів;
- енергетична автономність ферм (біогаз, сонячна енергія);
- державні програми освіти та підготовки фермерів;
- інтеграція інноваційних екологічних технологій у сільське господарство, таких як точне землеробство та системи управління водними ресурсами;
- підтримка біорізноманіття: збереження природних екосистем на фермах через створення буферних зон, охорону місцевих видів та практики агролісівництва для боротьби з ерозією ґрунтів;
- високий рівень соціального захисту і дотацій на утримання села.

Дана модель дає високу якість продукції, збалансованість між економічною вигодою і збереженням природних ресурсів.

1.4. Польська модель – адаптаційна (перехідна). Саме досвід Польщі особливо цінний для України, адже країна пройшла схожий шлях трансформації аграрного сектору після вступу до ЄС, характерними особливостями якої є:

- модернізація фермерських господарств за рахунок коштів ЄС;
- створення сільськогосподарських кооперативів і дорадчих служб;
- цифрова підтримка через платформи обліку, моніторингу та збуту;
- впровадження програм навчання та підвищення кваліфікації для фермерів з метою покращення управлінських і технічних навичок;
- доступ фермерів до пільгових кредитів і субсидій.

Внаслідок застосування такої моделі відбувається зростання продуктивності праці у 2-3 рази, збільшення експорту продовольства, зниження безробіття в сільських регіонах.

На основі вище наведених моделей можемо подати адаптативну програму для вітчизняних сільськогосподарських підприємств (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Шляхи підвищення ефективності аграрного виробництва з врахуванням іноземного досвіду (опрацьовано на основі джерел [15; 30; 41; 50])

Шляхи	Зарубіжний досвід	Адаптація
1	2	3
Підвищення ефективності використання земельних ресурсів		
Оптимізація структури посівних площ	У країнах ЄС, США та Канади є практика інтенсивного планування земельного банку, що включає: зонування територій відповідно до агрокліматичного потенціалу; використання точного землеробства для визначення оптимальної сівоzmіни; моделювання сценаріїв урожайності	Впровадження картографування ґрунтової родючості за зразком Нідерландів та Німеччини; Застосування ГІС-технологій для покращення планування ротації культур; Зменшення монокультурного виробництва, що забезпечить підвищення стійкості ґрунтів та зниження витрат на добрива
Використання технологій точного землеробства	США та Австралія застосовують: системи GPS-навігації для зменшення перекриттів під час обробітку; датчики нормування добрив і засобів захисту рослин; дрони для моніторингу стану посівів	Поступове впровадження бюджетних версій систем точного землеробства для малих і середніх фермерських господарств; Створення сервісних кооперативів (Франція), що надаватимуть технологічні послуги фермерам
Рационалізація використання трудових ресурсів		
Механізація та автоматизація виробництва	У Німеччині, Данії та Японії автоматизовані трудові місткі операції: доїння в молочному скотарстві; автоматизоване внесення добрив; роботизований контроль за мікрокліматом у теплицях	Підтримка придбання роботизованих систем через державні програми компенсації; Розвиток локального виробництва агротехніки з більш доступною собівартістю; Навчання фермерів цифровій грамотності та користуванню автоматизованими системами
Підвищення кваліфікації кадрів	Дуальна система освіти (Німеччина); Освітні аграрні хаби (США); Інноваційні центри при університетах (Канада)	Створення регіональних центрів професійної підготовки та перепідготовки кадрів на базі вишів; Партнерство агробізнесу з навчальними закладами; Впровадження мобільних освітніх платформ та онлайн-курсів аграріям
Підвищення ефективності використання фінансових ресурсів		
Інвестиційне забезпечення та кредитна підтримка	Довгострокове агрокредитування (Польща США); Державні гарантії за кредитами (Франція); Лізингові програми для оновлення техніки (Італія)	Створення банківських продуктів з фіксованою ставкою для інноваційних проєктів; Посилення державних гарантій для малих господарств; Розширення програм агролізингу через державні та приватні структури

Продовження табл. 3.1		
1	2	3
Діджиталізація фінансових операцій	У Новій Зеландії та Канаді активно використовують: онлайн-системи управління бюджетами агрофірм; автоматизовані системи оцінки фінансових ризиків; платформи для залучення інвестицій	Впровадження в Україні єдиних платформ аналізу фінансових показників господарств; Цифровізація держпідтримки аграріїв, що забезпечить прозорість отримання коштів
Рациональне використання енергетичних ресурсів		
Розвиток біоекономіки	У країнах ЄС значну увагу приділяють: використанню біоенергетики (біогазові установки у Німеччині); енергоощадним системам поливу (крапельне зрошення в Ізраїлі); сонячній енергетиці в сільських господарствах (Іспанія, Італія)	Встановлення біогазових комплексів на тваринницьких фермах; Модернізація систем зрошення в південних областях; Стимулювання переходу на відновлювані джерела енергії за допомогою державних грантів
Інституційні заходи та розвиток кооперації		
Розвиток аграрних кооперативів	У Франції, Іспанії та Нідерландах кооперативи дозволяють: зменшити витрати на закупівлі ресурсів; забезпечити збут продукції за вигіднішими цінами; отримати доступ до спільних технологій та інфраструктури	Стимулювання створення кооперативів через податкові пільги; Підтримка кооперативних об'єднань у закупівлі техніки; Створення логістичних хабів для малих виробників
Інноваційні моделі організації агровиробництва		
Smart Farming та цифрові ферми	Цифрові ферми, що використовують: IoT-сенсори; цифрові карти полів; автоматизований облік продукції	Пілотні проекти smart-ферм у кожному регіоні України; Підтримка стартапів у сфері агротехнологій
Вертикальні ферми та тепличні комплекси	У Японії та Сінгапурі розвивають вертикальне фермерство та високотехнологічні теплиці, що дозволяє: зменшити залежність від кліматичних умов; отримувати продукцію круглорічно	Розвиток тепличних агрокластерів; Залучення інвестицій у вертикальні ферми для виробництва зелені й овочів

Як бачимо, країни ЄС, США, Канада, Ізраїль, Японія та інші держави із високорозвиненим аграрним сектором використовують відповідні інструменти. Основні інструменти підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств за кордоном – це сучасні технології, організаційні підходи, моделі управління та економічні стимули, які довели свою результативність у світі [48].

Основні інструменти підвищення ефективності за кордоном, які можуть бути прийнятні і для підприємств як Львівської області, так і України загалом, наведемо на рис. 3.3.

Основні інструменти підвищення ефективності виробництва за кордоном	
Інновації та цифровізація	точне землеробство, автоматизація ферм, штучний інтелект у прогнозуванні врожайності, сенсорні системи контролю
Кооперація	горизонтальні (спільне виробництво) та вертикальні (виробництво – переробка – збут) форми інтеграції
Аграрна освіта та дорадництво	навчання фермерів новим технологіям, консалтинг у сфері маркетингу, фінансів, менеджменту
Державна підтримка	дотації, страхування врожаїв, компенсації відсоткових ставок, програми для молодих фермерів
Екологізація виробництва	збереження родючості ґрунтів, органічне землеробство, скорочення викидів CO ₂
Розвиток аграрної інфраструктури	логістичні центри, агропарки, технопарки, спільні складські та збутові мережі

Рис. 3.3. Основні інструменти підвищення ефективності виробництва за кордоном, які прийнятні і для України.

Сільськогосподарські підприємства як Львівської області, так і України, мають потужний аграрний потенціал – це родючі ґрунти, вигідне географічне положення, кваліфікованих працівників тощо. Однак рівень ефективності вітчизняних сільськогосподарських підприємств залишається нижчим, ніж у провідних країнах. Тому для підвищення ефективності виробництва доцільно адаптувати такі елементи зарубіжного досвіду:

1. Розвиток сільськогосподарської кооперації – створення виробничо-збутових кооперативів за європейським зразком, що забезпечують спільні закупівлі техніки, добрив, переробку продукції, зниження транзакційних витрат.

2. Удосконалення системи дорадництва. Створення мережі аграрних дорадчих служб (аналогічно до США та Польщі) для надання консультацій, технологічного супроводу і навчання фермерів.

3. Впровадження систем точного землеробства. GPS-технології, дрони, супутниковий моніторинг, агрометеостанції дозволять оптимізувати витрати на добрива, паливо, засоби захисту рослин і підвищити врожайність.

4. Активна державна підтримка. Запровадження довгострокових програм кредитування і страхування аграріїв, фінансування модернізації техніки, підтримка молодих фермерів та сімейних господарств.

5. Підтримка екологічного виробництва. Розвиток органічного землеробства та сертифікації продукції, державне стимулювання екологічно чистих технологій і енергоефективних практик.

6. Інтеграція науки, освіти та виробництва. Активізація співпраці між аграрними університетами, дослідними станціями і підприємствами за моделлю «наука – виробництво – бізнес», що успішно працює у США та країнах ЄС.

Щоб елементи успішно запрацювали не лише в області, але і в Україні загалом, необхідно створити певні умови адаптації зарубіжного досвіду, тобто:

- запровадити цифрові платформи управління земельними ресурсами;
- розробити національну стратегію інноваційного розвитку агросектору;
- забезпечити доступ до кредитних і страхових інструментів для малих та середніх фермерів;
- створити аграрні індустріальні парки та регіональні центри інновацій;
- сприяти підвищенню аграрної освіти та кваліфікації кадрів.

Отже, аналіз зарубіжного досвіду показує, що ефективність аграрного виробництва забезпечується поєднанням інновацій, технічної модернізації, цифровізації, оптимізації управління земельними й трудовими ресурсами, кооперації, державної інституційної підтримки та екологічної відповідальності.

Для вітчизняних аграрних підприємств найбільш доцільним є поетапне впровадження європейсько-польської моделі, адаптованої до національних умов, із поєднанням технологічних інновацій і соціальної орієнтації розвитку села. Запозичення найкращих світових практик дає змогу підвищити конкурентну спроможність українського аграрного сектору, забезпечити сталий розвиток і інтеграцію у європейський економічний простір.

Забезпечення ефективності виробничо-господарської діяльності суб'єктів господарювання є важливим завданням, адже саме воно визначає успішність і стабільність підприємств на ринку, їхню конкурентоспроможність та потенціал подальшого розвитку. На рисунку 3.4 подано окремі аспекти, що підкреслюють актуальність підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності.

Ключові аспекти забезпечення ефективності сільськогосподарського виробництва	
Фінансова стійкість	Здатність підприємства долати фінансові труднощі є вирішальною для його розвитку, а ефективна фінансова діяльність підсилює його фінансову стійкість
Інвестиції та розвиток	Для інвестування в нові проекти потрібні фінансові ресурси, а ефективна фінансова діяльність забезпечує здатність підприємства залучати інвестиції та розвиватися
Конкурентний ринок	В умовах жорсткої конкуренції ефективна фінансова діяльність дасть підприємствам зберегти конкурентну спроможність і бути привабливими для інвесторів
Фінансові ризики	Коливання валют, відсоткових ставок чи цін на сировину можуть суттєво вплинути на підприємство, а ефективна фінансова діяльність дає змогу краще керувати ризиками
Дотримання законодавства	Ефективна фінансова діяльність передбачає дотримання фінансового й податкового законодавства, оскільки порушення може спричинити санкції та збитки

Рис. 3.4. Ключові аспекти забезпечення ефективності виробництва сільськогосподарських підприємств Львівської області.

Усі ці чинники підкреслюють важливість забезпечення ефективності фінансово-господарської діяльності для сталого розвитку суб'єкта господарювання та досягнення його цілей.

Також для оцінки ефективності запропонованих заходів на сільськогосподарських підприємствах Львівської області доцільно враховувати фінансові та інші показники. Однак, варто зазначити, що точні розрахунки не

можуть бути здійснені на основі теоретичних даних, оскільки відсутня необхідна статистична інформація щодо конкретних показників для цієї області. У зв'язку з цим, подаємо лише необхідні показники та опис причин відсутності розрахунків для кожного з них. Логічно, що без цієї інформації розрахунок неможливий (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Показники оцінки ефективності сільськогосподарського виробництва

Показник	Дані показника
1. Загальні витрати на виробництво	
Витрати на сировину	Для точного розрахунку необхідні дані про обсяги виробництва, вартості сировини та енергоресурсів, на просування продукції, які варіюються в залежності від підприємства.
Витрати на енергоресурси	
Витрати на працю (зарплата)	
Витрати на технічне обслуговування	
Витрати на маркетинг і збут	
2. Доходи від реалізації продукції	
Доходи від реалізації основної продукції	Інформація про обсяги продажів, ринки збуту та ціни на продукцію, що є індивідуальним для кожного підприємства.
Додаткові доходи від нових ринків	
3. Прибуток (збиток)	
Прибуток	Дані про доходи від реалізації продукції, витрати на виробництво та податкові ставки.
4. Показники ефективності	
Термін окупності інвестицій (роки)	Показник вимагає конкретних даних про інвестиційні витрати та очікувані грошові потоки.
Внутрішня норма рентабельності (IRR)	Інформація про грошові потоки та інвестиційні витрати.
Чиста приведена вартість (NPV)	Дані про всі грошові потоки та ставки дисконтування, яких не вистачає.
Рентабельність витрат	Точні дані про витрати на виробництво та доходи від реалізації продукції.
5. Вплив на соціальні показники	
Кількість створених робочих місць	Інформація про плановані заходи з розширення виробництва або модернізації, а також кількість необхідних працівників.
Збільшення середнього доходу на працівника	Дані про заробітну плату працівників до і після реалізації заходів.

Точні розрахунки ефективності запропонованих заходів для сільськогосподарських підприємств Львівської області можливі лише після отримання необхідної статистичної та фінансової інформації по кожному з перелічених показників. Без цих даних розрахунки не можуть бути здійснені.

Підвищення економічної ефективності виробництва є складним завданням, що потребує узгодження різних інтересів і мотивацій сторін, пов'язаних із діяльністю підприємств. З одного боку, важливо забезпечити поточні доходи, з іншого – орієнтуватися на зростання майбутнього прибутку.

На рисунку 3.5 представлено модель підвищення прибутку.

Рис. 3.5. Модель підвищення фінансових результатів сільськогосподарських підприємств (пропонується).

Як бачимо, модель підвищення фінансових результатів підприємств сільського господарства передбачає комплексний підхід, орієнтуючись на ефективне планування прибутку, підтримку високої якості продукції, стабільність доходів, правильний розподіл ресурсів та увагу до ділової репутації. Це створює фінансову основу для розвитку підприємства та зміцнює його конкурентоспроможність.

На завершення можемо додати, що для сільськогосподарських підприємств досліджуваної області найбільш перспективним є адаптація:

- точного землеробства;
- систем автоматизації виробництва;
- біоенергетичних комплексів;
- цифрових фінансових інструментів;
- кооперативних моделей організації агробізнесу.

Застосування комплексу цих заходів дозволить підвищити продуктивність, зменшити виробничі витрати та забезпечити конкурентоспроможність української аграрної продукції на світових ринках.

3.3 Розширення інвестиційної привабливості як шлях підвищення ефективності агровиробництва в області

У сучасних умовах одним із ключових пріоритетів розвитку сільськогосподарських підприємств виступає підвищення їхньої інвестиційної привабливості, адже саме вона забезпечує зростання ефективності виробничої діяльності та стабільний економічний розвиток.

Очевидно, що результативність функціонування аграрних підприємств значною мірою визначається видами й масштабами інвестицій, оскільки вони формують виробничий потенціал господарства на основі сучасної науково-технічної бази [46].

Стимулювання інвестиційної активності в аграрному секторі має свої специфічні риси. Зокрема, продукція сільського господарства традиційно

користується сталим попитом на внутрішньому ринку, для галузі характерна відносно невисока капіталомісткість виробництва, а також короткі строки окупності вкладеного капіталу.

Інвестиційна привабливість аграрного сектору є ключовою передумовою його сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Для Львівської області залучення інвестицій у сільське господарство визначає темпи модернізації виробничих потужностей, інноваційність технологічних процесів та рівень ефективності використання ресурсів. Адже Львівщина – це сучасний і динамічний європейський регіон, який постійно працює над удосконаленням умов для ведення бізнесу, щоб успішно конкурувати на світовому ринку та відкривати нові перспективи для підприємств. Область заслужено вважається однією з найпривабливіших в Україні. Зростання обсягів валового виробництва потребує паралельного розвитку інфраструктури для зберігання, переробки та підготовки продукції до реалізації. Для забезпечення цих потреб необхідно збільшувати наявні потужності зі зберігання зерна, овочів та картоплі.

Розбудова інфраструктури в сегментах вирощування зернових, соняшнику, сої, картоплі, овочів і фруктів дасть змогу скоротити втрати продукції та зберегти її якісні характеристики, що, у свою чергу, підвищить ефективність виробництва й сприятиме нарощуванню обсягів випуску.

Попри те, що обласний бюджет щороку виділяє суттєві кошти на підтримку аграрного сектору, цього фінансування все ще недостатньо для забезпечення повноцінного та якісного планування розвитку галузі. Тому недостатній рівень інвестицій у сільське господарство може призвести до його деградації, а швидкість цього процесу посилюється низкою чинників:

- лібералізація цін – диспропорції між цінами на аграрну продукцію та інші товари здатні стимулювати спад у галузі;
- нерівноправний обмін із суміжними секторами економіки – якщо взаємодія між сільським господарством та іншими галузями не відповідає

реальним потребам аграріїв, це може спричинити технологічне та економічне відставання;

- обмежений доступ до кредитів – дефіцит кредитних ресурсів стримує модернізацію та оновлення виробництва;
- макроекономічна нестабільність – невизначеність у країні створює додаткові ризики і стримує інвестування в аграрний сектор.

На рисунку 3.6 покажемо в динаміці обсяг надходжень капітальних інвестицій у сільськогосподарську галузь Львівської області.

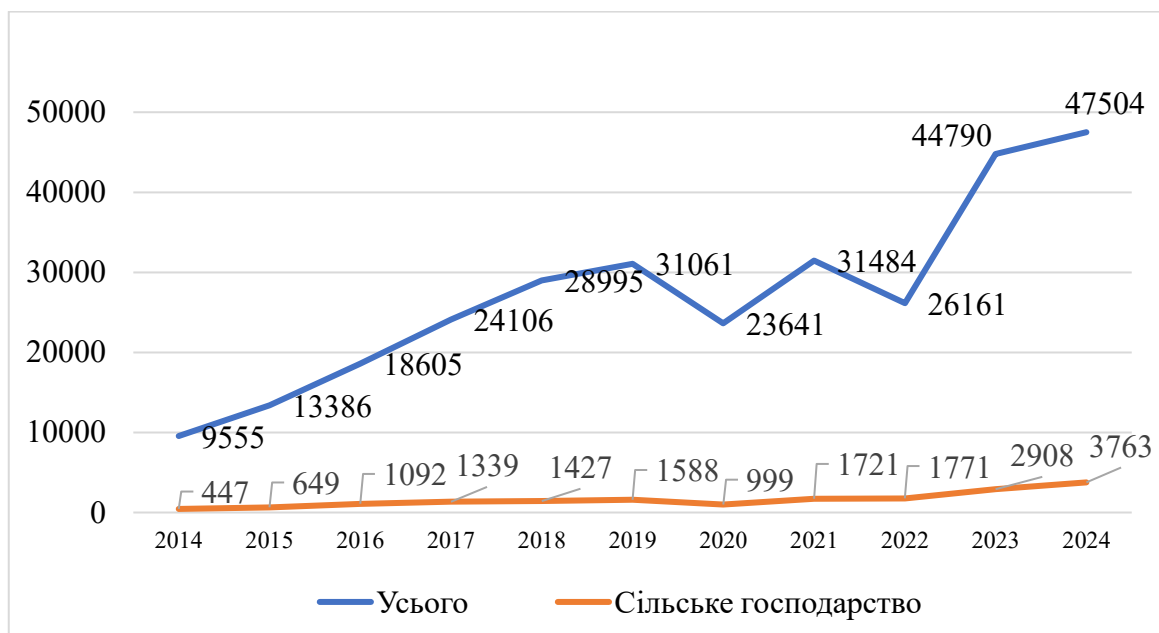

Рис. 3.6. Динаміка обсягу капітальних інвестицій у всі види діяльності та сільське господарство Львівської області, млн грн.

Графік на рисунку 3.6 показує, що капітальні інвестиції у Львівській області в цілому мали зростаючу тенденцію протягом 2014-2024 рр., хоча спостерігалися окремі коливання у 2020-2022 роках. Найбільше зростання відбулося у 2023-2024 роках, коли обсяг інвестицій різко збільшився. Інвестиції в сільське господарство також поступово зростали, але значно повільніше, ніж загальні по області. Після спаду у 2020 р. аграрний сектор відновився і досягнув максимальних значень у 2023-2024 рр. Загалом інвестиційна активність у регіоні посилюється, а сільське господарство демонструє стабільне, хоча й помірне зростання інвестицій, що вказує на його поступовий розвиток та модернізацію.

Формування інвестиційної політики сільськогосподарських підприємств передбачає розроблення програм, спрямованих на ефективний розвиток аграрного виробництва, а також пошук інвестиційних та інших ресурсів і раціональне їх використання для досягнення виробничо-господарської, економічної, екологічної та соціальної результативності.

До ключових факторів, що формують інвестиційну привабливість сільського господарства Львівської області, належать такі групи чинників, які представимо на рисунку 3.7.

Ключові фактори формування інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств	
Економічні	управління фінансовими ресурсами підприємств, розміри та платоспроможність внутрішнього ринку, державна підтримка сільськогосподарських виробників, податкові преференції для галузі, а також загальна інвестиційна привабливість на рівні держави, регіону, місцевих громад
Організаційно-правові	стабільність соціально-політичної ситуації, ефективність правового регулювання та державна політика у сфері зовнішніх економічних відносин
Природно-біологічні	погодні умови, родючість ґрунтів, а також якісний потенціал сільськогосподарських культур і тварин
Ресурсні	раціональна структура основних засобів та забезпеченість трудовими ресурсами. Гармонійне поєднання факторів сприяє сталому розвитку виробничих процесів, підвищуючи загальну конкурентоспроможність країни чи регіону на світовому ринку
Науково-технологічні	рівень наукових розробок, а також доступ до сучасних інноваційних технологій, який залежить від інвестицій у науку, розвитку інфраструктури та освітньої системи, участі у міжнародних наукових програмах і співпраці з технологічними компаніями. Важливу роль відіграє розвиток місцевих стартапів та інноваційних хабів

Рис. 3.7. Ключові фактори формування інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств Львівської області.

Загальний фактичний економічний ефект від оптимізації та покращення зазначених чинників для аграрних підприємств визначається як різниця між фактичним обсягом виробництва та продажу сільськогосподарської продукції до впровадження заходів і очікуваним обсягом після їх реалізації.

Завдяки застосуванню інноваційних технологій (новітньої техніки, високоякісного насіння сільськогосподарських культур та засобів захисту рослин від шкідників і хвороб) передбачається зростання обсягів виробництва продукції на 20%.

Загальний економічний ефект розраховується за формулою:

$$E = \text{ОДП} \times K_e \quad (3.1)$$

де ОДП – обсяг продажу до впровадження заходів (згідно з даними табл. 2.11, підприємствами Львівської області було вироблено сільськогосподарської продукції на суму 31859 млн грн).

K_e – коефіцієнт зростання обсягу продажу після впровадження заходів, який обчислюється за формулою:

$$K_e = (E / \text{ОДП}) \times 100\% \quad (3.2)$$

У нашому випадку $K_e = 20\% = 0,2$, тому економічний ефект становить:

$$E = 31859 \times 0,2 = 6372 \text{ млн грн,}$$

або сумарно за окремими елементами: $2500 + 2000 + 500 + 900 + 472,8 = 6371,8$ млн грн (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Розрахунок економічного ефекту

Заходи	Економічний ефект, млн грн
Впровадження нової техніки	2500
Використання високоякісного насіння	2000
Застосування засобів захисту рослин	500
Модернізація систем зберігання та переробки	900
Організаційно-управлінські заходи	472
Разом	6372

Після визначення цього показника можна переходити до побудови діаграми Парето, яка наочно відобразить значущість окремих заходів у загальному наборі

заходів щодо підвищення ефективності управління економічним потенціалом аграрних підприємств (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Вихідні дані для побудови діаграми Парето

Заходи	Ефект, млн грн	Частка від загального ефекту*, %	Кумулятивний %** , %
Впровадження нової техніки	2500	39,2	39,2
Використання високоякісного насіння	2000	31,4	70,6
Модернізація систем зберігання та переробки	900	14,1	84,7
Застосування засобів захисту рослин	500	7,8	92,5
Організаційно-управлінські заходи	472	7,4	100
Разом	6372	100	-

* Частка від загального ефекту (%) = (Ефект заходу / Загальний ефект) × 100;

** Кумулятивний % – сумарний відсоток від найбільшого до найменшого внеску.

Далі покажемо розрахунок частки впливу кожного чинника на загальний економічний ефект:

За рахунок впровадження нової техніки:

$$Ke_1 = (E_1 / E) \times 100\% = (2500 / 6372) \times 100\% = 39,2\%$$

За допомогою використання якісного насіння:

$$Ke_2 = (E_2 / E) \times 100\% = (2000 / 6372) \times 100\% = 31,4\%$$

За рахунок модернізації систем зберігання та переробки:

$$Ke_3 = (E_3 / E) \times 100\% = (900 / 6372) \times 100\% = 14,1\%$$

Внаслідок застосування засобів захисту рослин:

$$Ke_4 = (E_4 / E) \times 100\% = (500 / 6372) \times 100\% = 7,8\%$$

Завдяки підвищенню організаційно-управлінських заходів:

$$Ke_5 = (E_5 / E) \times 100\% = (472 / 6372) \times 100\% = 7,4\%$$

При цьому сумарна питома вага всіх чинників дорівнює 100%, що підтверджує правильність розрахунків.

$$\sum Ke_i = Ke_1 + Ke_2 + Ke_3 + Ke_4 + Ke_5 = 39,2\% + 31,4\% + 14,1\% +$$

$$7,8\% + 7,4\% = 100\%$$

На основі розрахованих відсоткових показників побудуємо діаграму Парето, де на осі X будуть представлені запропоновані інноваційно-інвестиційні заходи, що позитивно впливають на економічну ефективність сільськогосподарського виробництва підприємств Львівської області (рис. 3.8).

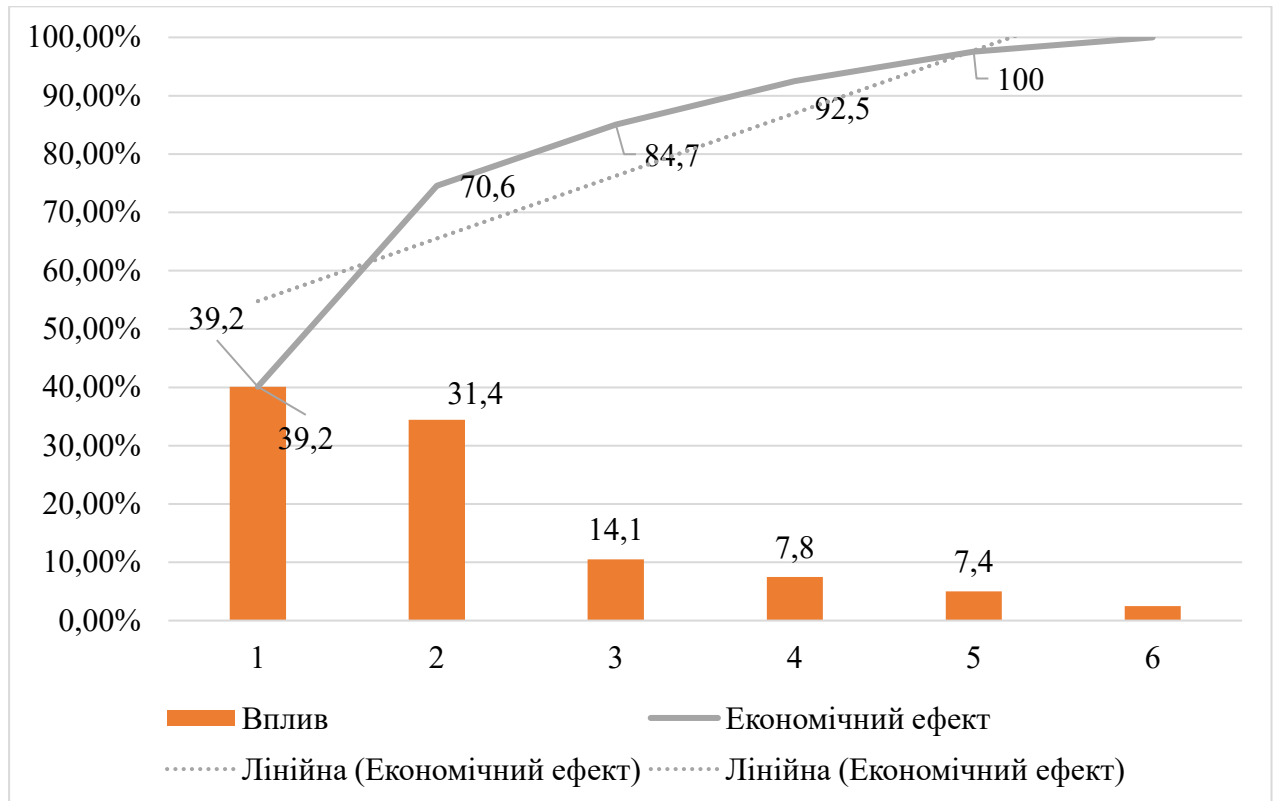

Рис. 3.8. Вплив інноваційно-інвестиційних заходів на підвищення економічної ефективності виробництва сільськогосподарських підприємств області.

Аналіз за допомогою діаграми Парето показав, що найбільший економічний ефект від впровадження інноваційно-інвестиційних заходів у сільському господарстві Львівської області забезпечують впровадження нової техніки та використання високоякісного насіння, які разом формують понад 70% від загального очікуваного приросту виробництва. Менший, але суттєвий внесок мають модернізація систем зберігання та переробки, застосування засобів захисту рослин і організаційно-управлінські заходи. Отримані результати дозволяють визначити пріоритети інвестиційної політики та спрямувати ресурси

на найбільш ефективні напрями, що забезпечить максимальне підвищення обсягів виробництва продукції та економічної ефективності аграрних підприємств області.

Доцільно додати, що економічна оцінка запропонованих заходів щодо підвищення ефективності агровиробництва є важливим етапом для визначення потенційних економічних вигод, ризиків та обґрунтування доцільності впровадження змін у виробничі процеси. Оцінка дозволяє не тільки передбачити фінансові результати, але й допомагає в прийнятті обґрунтованих рішень для подальшого розвитку аграрного сектору. Актуальним є також екологічна оцінка, оскільки багато заходів пов'язані з підвищенням екологічної стійкості агровиробництва (наприклад, застосування органічних добрив, зменшення хімічного навантаження на землю), яка показує економічну вигоду від зменшення екологічних ризиків та включає в себе зниження витрат на компенсацію збитків від екологічних катастроф (наприклад, деградація земель, забруднення водних ресурсів). Важливим є врахування можливості отримання екологічних сертифікатів та участь у програмах сталого розвитку, що можуть забезпечити доступ до нових ринків або додаткові пільги від держави.

Отже, зазначені шляхи підвищення ефективності мають різну силу впливу, різний рівень застосування та можливості контролю. Тому підприємства повинні постійно відстежувати виконання власної програми заходів і враховувати дію зовнішніх чинників. Лише за таких умов можна забезпечити стабільне зростання ефективності діяльності.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Написання магістерської роботи на тему «Економічне обґрунтування програми підвищення ефективності виробництва у сільськогосподарських підприємствах» дозволило зробити наступні висновки щодо вдосконалення та забезпечення шляхів високої ефективності фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання. Головні з них полягають в наступному:

Підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах нестабільного ринкового середовища, зростання виробничих витрат, обмеженості фінансових ресурсів та посилення конкурентного тиску набуває актуальності та потребує економічного обґрунтування програм підвищення ефективності виробництва, спрямованих на раціональне використання ресурсного потенціалу, зміцнення фінансової стійкості та забезпечення сталого розвитку аграрних суб'єктів господарювання.

Підвищення ефективності виробництва у сільськогосподарських підприємствах у Львівській області можливе за умови впровадження економічно доцільної програми розвитку, яка передбачає оптимізацію структури виробництва, раціональне використання матеріально-технічних, трудових і фінансових ресурсів, а також зниження собівартості продукції при збереженні її якості.

Згідно з даними Департаменту агропромислового розвитку Львівської області, регіон посідає третє місце серед усіх областей України за темпами виробництва валової сільськогосподарської продукції та чотирнадцяте місце за обсягами виробництва продукції цієї галузі. Це свідчить про високий рівень сільськогосподарської діяльності в області порівняно з іншими регіонами.

Земельний фонд області становить близько 1,2 млн гектарів, з яких сільськогосподарські угіддя займають приблизно 70-75%. Переважна частина угідь – рілля (близько 60% від с/г земель), пасовища та сінокоси – близько 25%, а сади та багаторічні насадження – близько 5-10%. Велике значення має раціональне використання земель: оптимальне чергування культур, застосування

сівозмін і відновлення родючості ґрунтів. На низькопродуктивних землях, особливо в передгір'ї, використовують пасовища для тваринництва та садівництво.

За даними статистики, у сільському господарстві Львівської області активно працюють близько 280 тисяч домогосподарств та приблизно 1390 сільськогосподарських підприємств, серед яких понад 780 фермерських господарств. Ці господарства займаються виробництвом рослинницької та тваринницької продукції, а також володіють сільськогосподарськими угіддями, кількість яких становить 869 одиниць, без врахування домогосподарств.

Аграрний сектор Львівщини демонструє поступове посилення рослинницького напрямку та відхід від молочного виробництва, що свідчить про структурну перебудову під впливом економічних і виробничих чинників. У структурі сільськогосподарської продукції за 2024 рік домінують технічні культури (27%) та зернові й зернобобові культури (23,4%), які разом формують основну частку виробництва. Значну частку також займають картопля та овочево-баштанні культури (19,7%).

Тваринницька продукція представлена переважно вирощуванням сільськогосподарських тварин (18%), тоді як молоко (4,8%) та яйця (2,3%) мають меншу вагу. У 2024 р. у всіх господарствах поголів'я ВРХ зменшилось на 25,9%, корів – на 18,6% порівняно із 2022 р. Це свідчить про подальший спад молочного й м'ясного скотарства. Загальна кількість свиней майже не змінилася (98,8% до 2022 р.), після падіння у 2023 р. знову зросла у 2024 р. Це теж відображає нестабільність, але без суттєвого спаду. Помітне помірне скорочення овець, кіз і коней (від –3% до –23%). Галузі залишаються малочисельними й поступово звужуються. Зате кількість птиці зростає на 10,9% до 2022 р. – це найдинамічніший сектор і в підприємствах. Після невеликого спаду у 2023 р. спостерігається суттєвий приріст у 2024 р. Отже, найбільш проблемні галузі – скотарство (особливо корови) та дрібна рогата худоба. Найуспішніші – птахівництво та промислове свинарство. Підприємства зосереджують розвиток у галузях із високою рентабельністю – птиця, свині, частково бджільництво.

Висока продуктивність праці є ключовим чинником конкурентоспроможності: вона забезпечує зниження собівартості продукції, підвищення прибутковості, кращу якість виробів та швидшу реакцію на потреби ринку. Тому систематичний аналіз продуктивності дає можливість підприємству своєчасно ухвалювати управлінські рішення та зміцнювати свої позиції на ринку.

У 2024 році продуктивність сільськогосподарських тварин у Львівській області змінилася нерівномірно. Середній річний надій молока у всіх категоріях господарств дещо знизився (до 98% рівня 2022 року), тоді як у підприємствах навпаки зріс – до 104,7%, що свідчить про покращення технологій утримання та годівлі. Настриг вовни залишився стабільним і не змінився за три роки. Водночас відтворення поголів'я в підприємствах помітно погіршилося: кількість отриманого приплоду від маток зменшилася за всіма видами тварин, особливо у вівчарстві та козівництві (до 51,9% від рівня 2022 року) та у свинарстві (до 80,8%). Отже, у 2022-2024 роках продуктивність праці в аграрному секторі Львівської області стабільно перевищувала середній показник по Україні у всіх видах діяльності (сільське господарство загалом, рослинництво, тваринництво). Водночас різниця між регіоном та країною має тенденцію до зменшення.

Підвищення ефективності виробництва у сільськогосподарських підприємствах – це комплекс заходів, спрямованих на поліпшення результативності виробничих процесів, оптимізацію використання ресурсів та збільшення доходності сільськогосподарського підприємства. Це включає в себе покращення якості та кількості продукції, зменшення витрат, підвищення рентабельності, застосування інноваційних технологій і поліпшення управління. Основною метою є досягнення стійкого економічного розвитку, покращення фінансових результатів і конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Визначено, що важливою передумовою зростання результативності фінансово-господарської діяльності є удосконалення системи управління та фінансового планування, активізація інвестиційної діяльності й упровадження сучасних технологій виробництва, що в сукупності сприяє підвищенню прибутковості та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Аналіз за допомогою діаграми Парето показав, що найбільший економічний ефект від впровадження інноваційно-інвестиційних заходів у сільському господарстві Львівської області забезпечують впровадження нової техніки та використання високоякісного насіння, які разом формують понад 70% від загального очікуваного приросту виробництва. Менший, але суттєвий внесок мають модернізація систем зберігання та переробки, застосування засобів захисту рослин і організаційно-управлінські заходи. Отримані результати дозволяють визначити пріоритети інвестиційної політики та спрямувати ресурси на найбільш ефективні напрями, що забезпечить максимальне підвищення обсягів виробництва продукції та економічної ефективності аграрних підприємств області.

Економічна оцінка запропонованих заходів щодо підвищення ефективності агровиробництва є важливим етапом для визначення потенційних економічних вигод, ризиків та обґрунтування доцільності впровадження змін у виробничі процеси. Оцінка дозволяє не тільки передбачити фінансові результати, але й допомагає в прийнятті обґрунтованих рішень для подальшого розвитку аграрного сектору. Актуальним є також екологічна оцінка, оскільки багато заходів пов'язані з підвищенням екологічної стійкості агровиробництва (наприклад, застосування органічних добрив, зменшення хімічного навантаження на землю), яка показує економічну вигоду від зменшення екологічних ризиків та включає в себе зниження витрат на компенсацію збитків від екологічних катастроф (наприклад, деградація земель, забруднення водних ресурсів). Важливим є врахування можливості отримання екологічних сертифікатів та участь у програмах сталого розвитку, що можуть забезпечити доступ до нових ринків або додаткові пільги від держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз. К. : КНЕУ, 2005. 292 с.
2. Аранчій В. І. Фінанси підприємств : [Навч. посіб.] / К. : ВД Професіонал, 2004. 304 с.
3. Аркуша О. С. Економіка сільського господарства : [Навчальний посібник для студ. ВНЗ з економічних, технологічних і технічних спеціальностей] / К. : НМЦ, 2001. 95 с.
4. Бабченко Н. М. Визнання моменту реалізації. Економіка АПК. 2005. № 3. С. 83–86.
5. Базилінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / К.: ЦУЛ, 2009. 328 с.
6. Батіг А. І. Планування та організація діяльності аграрного підприємства : [Посібник] / За ред. А. І. Батіга. К. : Аграрна освіта, 2003. 425 с.
7. Березівський П. С. Економічна ефективність виробництва сільськогосподарсько продукції в аграрних формуваннях: Монографія. Л.: Ліга-Прес, 2013. 233 с.
8. Білик М. Д., Павловська О. В., Припуляк Н. М. та ін. Фінансовий аналіз. К. : КНЕУ, 2005. 304 с.
9. Богацька Н. М. Аналіз ефективності господарсько-фінансової діяльності підприємства. Ефективна економіка. 2021. №10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9411>.
10. Бойчик І. Економіка підприємства : [навч. посіб.] / 2-ге вид., доп. і перероб. К. : Атіка, 2007. 528 с.
11. Васильков М. В. Механізми управління ризиками діяльності аграрного підприємства. Центрально-український національний технічний університет, 2024. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/items/26e5f010-8998-4ab5-924f-874a69b2c627>
12. Воробйов Ю. М. Управління ресурсами підприємства : [Навч. посібник] /

- Під ред. Ю. М. Воробйова. К.: «Центр навч. л-ри», 2004. 288 с.
- 13.Гвоздь О. Методичне забезпечення оцінки фінансового стану підприємства. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин», 20-21 травня 2010 року. Умань: Вид. «Сочінський», 2010. Ч. 1. С. 69–71.
 - 14.Головне управління статистики у Львівській області. Статистична інформація. URL: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/tics_1002.php?13213
 - 15.Гонта О., Кальченко О. Фінансове планування на підприємствах реального сектору економіки. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2017. № 4 (12). С. 128–133.
 - 16.Горбонос Ф. В., Черевко Г. В Економіка підприємств: Підручник. К., 2010. 463 с.
 - 17.Горго І. О. Оцінка ризиків аграрних підприємств лісостепової зони України. Науковий вісник НУБіП України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес, 2018. Вип. 290. С. 49–57.
 - 18.Гречко А. Дослідження методів підвищення ефективності виробничої діяльності підприємства. Сучасні проблеми економіки і підприємництва. 2015. Вип. 16. С. 10–18.
 - 19.Гречко А. Оцінка ефективності виробничої діяльності. Фінанси України. 2015. № 6. С. 22–31.
 - 20.Гуторов А. О. Економічне обґрунтування раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств: теорія та практика: Монографія. Х.: Міськдрук, 2020. 376 с.
 - 21.Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
 - 22.Екологічний паспорт Львівської області за 2024 рік. URL: <https://drive.google.com/file/d/1iwqYOtDJTV9c3XS0BW-dBev-UbuG-/view>
 - 23.Економіка підприємства : [Підручник] / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. вид. 2-ге, перероб. та доп. К. : КНЕУ, 2001. 528 с.
 - 24.Економіка підприємства : [Підручник] / За ред. д.е.н., професора І. В. Сало. Суми : ВТД «Університетська книга». 2005. 590 с.

25. Економіка підприємства : підручник / під заг. ред. д.е.н., проф. Ковальської Л. Л. та проф. Кривов'язюка І. В. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 700 с.
26. Економічна енциклопедія: У трьох томах, т. 2 / За ред. С. В. Мочерний та ін. К. : Вид. центр «Академія», 2002. 952 с.
27. Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський НЕУ; редкол. : С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. Тернопіль : ВПЦ Тернопільського НЕУ «Економічна думка», 2013. Вип. 12. Частина 3. 344 с.
28. Економічний аналіз. навч. посібник / За ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченко. К.: КНЕУ, 2005. 556 с.
29. Єрмаков О. Ю. Організація виробництва в сільськогосподарських підприємствах: Навч. посіб. Т.: Астон, 2019. 288 с.
30. Жадько К. С., Носова Т. І. Оцінка інноваційно-інвестиційного забезпечення безпеки підприємств та аграрного сектору України. Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка, 2020.
31. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
32. Івашова Н. В. Сучасний підхід до формування системи комунікацій промислового підприємства. Вісник Української академії банківської справи. 2011. № 1. С. 120–126.
33. Ключан І.В., Потриваєва І.А. Сучасний стан та основні напрями підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в Миколаївській області. Агросвіт. 2019. №24. С. 35-41.
34. Костецький В. В. Сутнісно-теоретичні підходи до визначення фінансового забезпечення діяльності підприємства. Галицький економічний вісник. 2010. № 4(29). С. 135–145.
35. Кошельник В. М. Стратегія економічного розвитку сільськогосподарських підприємств у контексті активізації виробничої діяльності. Бізнес Інформ, 2018. № 1. С. 194–199.
36. Кравчук О. М. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва. К.: Центр

учбової літератури, 2011. 503 с.

37. Кузькін Є. Ю., Семенець А. О., Палій К. А. Аналітичні процедури в аудиті фінансової звітності підприємств. Інфраструктура ринку. 2019. Вип. 31. С. 740-743. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/31_2019_ukr/pdf.
38. Лазаренкова Г. М. Фінанси підприємств : [Навч. посіб. для самост. вивчення дисципліни] / 3-тє вид., випр. і доп. К. : Знання-Прес, 2009. 299 с.
39. Лахтіонова Л. А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: монографія / К.: КНЕУ, 2001. 387 с.
40. Леось О. Механізми формування фінансових ресурсів підприємств. Державне управління та місцеве самоврядування. 2014. Вип. 1. С. 119–126.
41. Ліпич Л. Г., Ющишина Л. О. Бізнес-процеси та їх інформаційне забезпечення. Актуальні проблеми економіки. 2010. № 10. С. 202–206.
42. Лункіна Т. І. Забезпечення економічно стійкого розвитку сільськогосподарських підприємств на основі інтенсифікації виробництва: Монографія. Миколаїв, 2018. 196 с.
43. Львівська обласна військова адміністрація. Агропромисловий комплекс Львівщини у 2024 році та основні завдання на 2025 рік. URL: https://drive.google.com/file/d/1zMBSQlcCdJ_IJOhEN9OMTVm34VXfmea5/view
44. Львівська обласна військова адміністрація. Про внесення змін до Комплексної програми підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2021-2025 роки. URL: <https://loda.gov.ua/documents/123647>
45. Любкіна О. В., Шмельова М. О. Діагностика фінансової діяльності і прогнозування перспектив розвитку бізнесу на основі багатофакторної моделі рентабельності. Ефективна економіка. 2018. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/48.pdf.
46. Малій О. Г. Фінансові ресурси підприємств та джерела їх формування: теоретичні аспекти. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2016. № 2. С. 71–74.

47. Масалаб К. С. Основні напрями підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. Розвиток європейського простору очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти. Матеріали Всеукр. наук.-прак. конференції докторантів, молодих учених та студентів. Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця. 2019. URL: <https://cdn.hneu.edu.ua/thesis02-41.html>
48. Матюшенко О. Життєвий цикл підприємства: сутність, моделі, оцінка. Проблеми економіки. 2010. № 4. С. 82–91.
49. Махмудов Х., Михайлова О., Писаренко С. Оцінка ризиків при веденні підприємницької діяльності. Журнал «Економіка підприємства», 2021. URL: <https://journals.pdau.poltava.ua/index.php/econom/article/view/30>
50. Мец В. О. Економічний аналіз фінансових результатів і фінансового стану підприємства : [Навч. посіб.] / К. : Вища школа, 2003. 278 с.
51. Морщенок Т. Огляд підходів до визначення економічної сутності поняття «ефективність». Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2014. № 5. С. 177–184.
52. Мошенський С. З., Олійник О. В. Економічний аналіз [підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів] // За ред. д.е.н., проф., заслуженого діяча науки і техніки України Ф. Ф. Бутинця. 2-ге вид., доп. і перероб. Житомир: ПП «Рута», 2007. 704 с.
53. Набатова Ю. О., Чорненко О. С. Шляхи та напрямки поліпшення фінансової діяльності суб'єкта господарювання. Ефективна економіка. 2018. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z6679>
54. Обущак Т. А. Сутність фінансового стану підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2007. № 9 (75). С. 92–100.
55. Олексюк О. І., Дзюбенко Л. М. Прибутковість в управлінні результативністю діяльності сучасних компаній. Фінанси України. 2006. № 12. С. 101–111.
56. Олійник Т. І. Агроінтеграція – фактор підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2018. № 2. С. 56–59.

57. Орликовський М. Новітні концепції управління ефективністю діяльності сучасних підприємств. Ефективна економіка. 2014. № 5. С. 18–23.
58. Отенко В. Формування аналітичного інструментарію оцінки ефективності діяльності підприємства. Бізнес-інформ. 2013. № 5. С. 230–237.
59. Охріменко І. В. Витрати та собівартість сільськогосподарської продукції в регулюванні економічних відносин сільськогосподарських підприємств: Монографія К.: Ін-т аграрної. економіки, 2019. 360 с.
60. Павлик В. П. Собівартість і реалізація продукції у формуванні аграрного ринку. Економіка АПК. 2007. № 5. С. 147–152.
61. Покропивний С. Економіка підприємства : [підручник] / 2-ге вид., перероб. та доп. К. : КНЕУ, 2011. 528 с.
62. Пшеничнюк Т. В. Оцінка ризиків виробництва сільськогосподарської продукції у системі економічної безпеки держави. Житомир: Житомирський технологічний університет, 2021. С. 191–196.
63. Рубан Л. О., Докукіна В. О. Методичне забезпечення аналізу фінансового стану підприємства. Інфраструктура ринку. 2019. № Вип. 32. С. 438–443. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/32_2019_ukr/67.pdf
64. Слюсаренко К. В., Британ С. А. Проблеми формування та використання фінансових ресурсів підприємств ГМК України в сучасних умовах господарювання. Молодий вчений. 2015. № 5 (20). Частина 2. С. 84–91.
65. Сотник А. А. Організація комплексного дослідження ефективності господарської діяльності підприємства. Економіка, управління та адміністрування. № 2(92). С. 63–68. URL: <http://ema.ztu.edu.ua/article/001>.
66. Тарасенко Н. В. Економічний аналіз. Навчальний посібник. 4-те видання, стереотипне. Львів: Новий світ – 2000. 2006. 344 с.
67. Тимошик Н. С., Семчишин Є. В. Організаційні аспекти формування та оптимізації фінансових ресурсів підприємств. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2019. Том 30 (69). № 2. С. 232–238.
68. Ткаченко І. П. Фінансові ресурси підприємств : управління ефективністю

- формування та використання. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 19. С. 46–52.
- 69.Шиян В. Й. Економіка сільськогосподарського виробництва: Конспект лекцій. Х., 2020. 89 с.
- 70.Шкарабан С., Лазаришина І. Характеристика функцій економічного аналізу в контексті управління суб'єктами господарювання. Економічний аналіз. 2011. Випуск 8. Ч1. С. 10–12.
- 71.Штангрет А., Копилук О. Антикризове управління підприємством : [навч. посібник] / К. : Знання, 2007. 335 с.
- 72.Шубравська О. В. Сільськогосподарське виробництво України: нові можливості та виклики розвитку. Економіка України, 2018. № 5. С. 40–51.
- 73.Щербань О. Д., Борзенкова В. І. Визначення сутності ліквідності та ділової активності підприємства. Інфраструктура ринку. 2019. Вип. 32. С. 257–263. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/32_2019_ukr/40.pdf
- 74.Магійович Р., Здебський П. Стан та перспективи українського експорту органічної продукції. «Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств. Проблематика 2025»: Сільськогосподарські підприємства України в умовах сучасних викликів»: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 11-12 червня 2025 р.: Дубляни, 2025, ЛНУВМБ ім. С.З. Гжицького. 2025. С. 125–128.
- 75.Здебський П. Результативне значення біоекономіки для сталого розвитку. Дні студентської науки у Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького : тези доп. студ. конф. фак-ту управління, економіки та права. Львів, 14–15 травня 2025 р. / [відп. ред. М.П. Лизак; МОН України, ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького]. Львів : [ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького], 2025. С. 439–441.